

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyn.ru

№ 26
(19657)
2023 чылдың
апрель 12
среда

Хүннүң үнери — 05:54
Ажары — 19:32
Хүн дурту — 13:38

Садар өртээ
хостуг

12+

Демниг сааскан теве тудуп чиир

Материалды 4–5-ки арыннардан номчуур.

Буян ООРЖАКТЫҢ тырттырган чуруу.

Ийи чыл дургузунда «дүн-хүн чокка»

Президент Владимир Путин 2021 чылдың апрель 7-де Владислав Ховалыгны Тыва Республиканың Баштыңының албан-хүлээлгезин күүседир кылдыр томуйлаан...

/ 2-ги арында

«Чылдың башкызы – 2023»: түңнелдер

Апрель 3-тен 8-ке чедир найысылалга «Россияның чылдың башкызы – 2023» профессионал мергежил мөөрейиниң республика чадазы болуп эрткен...

/ 12-ги арында

40

автомашинаны Тываның чону ТШО-да мурнуку одуругда чаңгыс чер чурттугларывыска деткимче кылдыр аъткарган.

Ийи чыл дургузунда «дүн-хүн чокка»

Президент Владимир Путин 2021 чылдың апрель 7-де Владислав Ховалыгны Тыва Республиканың Баштыңының албан-хүлээлгезин күүседир кылдыр томуйлаан. Шыңгы шиитпир хүлээп алдынган ол хүнден ооң бо албан-дужаалга чыл санында кылган ажил-херээн үнелеп келген.

Ийи чыл хей азы эвээш бе? Херек кырында бүдүрген ажил-херектери-биле үнелээр болбайн канчаар. Кылган ажил-херектери көөр болза, олар хей. Кылыр чүүлдерни санаар болза, эвээш эвес.

Чүгле чаңгыс чүүл эки билдингир, Владислав Ховалыгның оожургаар эргези чок. Амгы албан-дужаалыга саадапкан хүнүнден-не ол ажил-херектерниң эереминде: коронавирус аарыг-биле демисел, республиканың хөгжүлдээзиниң телевилелдерин болгаш программаларын сайгарары болгаш эде көөрү, социал деткимчени күштелдирери, биче болгаш ортумак бизнеске дузалаары. Ооң соонда тускай дайынчы операция болгаш чаа берге-дээшкиннер.

Тываның Баштыңы албан-дужаалды ээлээн соонда тайгада шөлээн дыштанып турар, Улуг-Хемниң эриинде хүнге дөгеленип, даамчырап чыдар, азы дер-бузу төктү берген бут бөмбүү сүрүп маңнап чоруур кылдыр Владислав Ховалыгны кым-даа көрбээнинде элдептиг чүүл чок. Бир эвес эрткен ийи чылды чуруктар кылдыр чыскааптар болза, чүгле ажил-агыйжы чуруктар боор: тудуглар, бүдүрүлгелер, малчыннарның аалдары, тараа шөлдери, дүжүт ажаалдазы, сургакчылаашкыннар, ужуражышкыннар, хуралдар, керээлер.

Ховалыгның коллегалары болгаш удуртулганың адаанда даргалар ооң дугайында “уйгу-дыш чок кижини” ди-жир деп чугаа бар. Оларның ынчаар чугаалашканында чүгле эки үнелел хей, оон өске чүү-даа чок. Аңаа чиге үнелелди Дээди Хуралдың Даргазының оралакчызы Виктор Глухов берген:

– Эң-не эгезинден-не Владислав Товарищ-тайович дыка берге, бүгү республиканың деткээни оруктап чорупкан – амы-дырал хандырылганың кончуг чидиг айтырыгларын сөгүрип алган. Одалга төптөриниң, суг четкилериниң, оруктарның, көөрүлгелерниң, школаларның, эмнелгелерниң септелгези, малчыннарның кыштагларын электри-биле хандыраары, хей-ниити транспортунуң ажылын экижидери. Бөдүүн, билдингир, херек кырында

ажыл-херектер. Шуптузу эки шынарлыг болгаш дүргөн бүткөн, найысылалдың мэриниң арга-дуржулгазы салдарлыг болган.

Туруштуг болгаш шудургузунуң ачызында федералдыг албан черлери-биле таарымчалыг харылзааларны В. Ховалыг дүрген тургузуп шыдаан. Тываның найысылалының улуг ажил-агыйын башкарып турган үезинде ооң арга-дуржулгазы аңаа база ажыктыг болганы чугаажок. Чогум-на ажил-агыйжы нарын айтырыгларны ханы сайгарары, адыр бүрүзүнүң айтырыгларын эки билири, кандыг-даа ажил-херекти билдире-биле шиитпирлеп шыдаары дузалыг болган.

“Губернаторлар школазы” апарган, бедик мергезилдиг удуртукчуларның кремль “фабриказының” дугайында уттуп болбас. Оларның элээн хөйү бөгүн федералдыг албан черлеринде удуртукчу албан-дужаалдарны ээлеп оларлар. Ынчангаш “губернаторлар школазынга” шиңгээди алган чүгле билигчир эвес, кады өөренип чорааны кижилер-биле хууда харылзаалары база кончуг херек. Күрүне ажилдакчызы, россияжи эрге-чагырга системазында ат-алдары болгаш салдары дыка күштүг Сергей Шойгунуң Тываның ажил-херектеринге доктаамал кичээнгеи болгаш деткимчеи дыка үнелиг. Бо чүүл Тываның удуртукчузу апарган кижини бүрүзүнүң арга-хоргазын каш катап улгаттыра бээри чугаажок болбайн аан.

Ажил-чорудулгага чугула апарганда, россияжи эрге-чагырга шугумунда кижилер-биле Владислав Ховалыгның дугуржуп билирин, ооң хынамчалыг болгаш билдире хөдөөлишкыннери ажыктыг түңнелдерлиг боорун федералдыг деңнелдиг экспорттер безин демдегледип турар. Тываның үлетпүр болгаш социал объектилерин энергия-биле хандыраарының барык 50 млрд рубль түңнүг комплекстиг планын деткиир чөпшээрелди Россияның Чазандан ол алыр аргалыг болган.

Ол телевилел ёзугаар 110–220 кВт күчүлүг, амгы үениң күштүг биче станцияларлыг чаа электри шугумун тударын планнаан. Ону ажыг-лалга кириптерге, регионнуң энергия системазы 270 мВт электри күчүзүн немей алыр.

Республиканың энергия-биле хандырылганын болгаш бүзүрелдиин көдүрер арганы ол бээр, Тываның улуг бүдүрүлгелери апаар Ак-Суг, Кызыл-Даштыг болгаш Кара-Белдир даг-руда болбаазырадылга комбинаттарын, генераторлар “кырын-

да олурар” Тожу кожуунну күчүлүг энергия шугумунга кожар, Кызыл хоорайның тудуг комплекзиниң аргаларын улам алгыдар – чүгле Кызыл хоорай 40 мВт энергияны немей алыр, ооң күчүзү чаа социал объектилерни болгаш микрорайоннарны комплекстиг тударына четчир.

Сергей Шойгунуң дузазы чокка ындыг дүрген бурунгаарлаары нарын, харын-даа болдунмас чыгыгы, ынчангаш ооң деткимчезинге даянган, регионнуң чаа баштыңы улуг хемчээлдиг телевилелдерни уламчылаар, оларны планнардан херек кырында ажил-херектерже шилчидер аргалыг болган.

Электри энергиязының мөөң рыногунга Тывага хамаарыштыр чиигеткен өртектерни хевээр арттырары – В. Ховалыгның федералдыг деңнелге тургузуп турары кол айтырыгларның бирээзи. Бо тариф индексация ёзугаар планнаттыг өртектерден 28 хуу чик.

Чаа школалар тударына немелде акшаландырышкынны республикага үндүрүп берген, билеттериниң өртээ чиигелделиг чаа авиарейстер бар апарган, национал телевилелдерни акшаландыраарының хемчээлдери элээн көвүдээн.

Россияда ортумак деңнелден элээн бедик бурунгаарлаашкынны республиканың экономиктиг хөгжүлдээ ийи чыл улаштыр көргүзүп келгенин Тываның муниципалдыг тургузулгар ассоциациязының кежигүнү Алик Моңгуш:

– Республикага федералдыг деткимче инвестицияларының хемчээли илдеңи-биле улгаткан. А ол септээн болгаш туткан школалардан, бичии уруулар садтарындан көскү. Эрткен чылда 27 школаның

капитал септелгезин хары угда чоруткан, беш чаа уруулар садтарын туткан! Тудуп турар чаа 10 школаның ийизи – бистиң кожуунда. Кижилер боттарының ажил-херектерин ажыдып турар. Боттары ажил-херектиг дөрт муң чыгыгы кижини 2022 чылда социал керээлерни чарганнар. Демир-бетон кылыгларының, тууйбулар бүдүрүлгелери тыптып келген. Түңнелдер көскү-дүр – деп демдеглээн.

Регионга болгаш ооң удуртукчузунга бүзүрелдин өскенин Тывага чаа хууда инвесторларның кирип келгени бадыткап турар. Чуртталга бажыңнарын чүгле күрүне программаларының акшаландырышкыны-биле эвес, боттарының акша-хөреңгизи-биле тударына белен улуг инвесторлар бар апарган. Чазак-биле чарган дугуржугаларның үндезининге казымал байлактар тып турар компаниялар болгаш өске-даа улуг бизнес республика-биле кады ажылдап, муниципалдыг эрге-чагыргалар-биле билчип, тус черниң чурттакчыларының

социал инициативаларына дузалажып турар.

Маргыш чок эки чүүл – инфраструктуралыг телевилелдерни ажыкты-биле уламчылааны. Белеткээн телевилелдерниң хей кезиин херек кырында боттандыра-рынче шилчиткен. Кызылдың аэропортунга чурттар аразына авиарейстер сектору удавас ажыттынар. Россияжи-моол кызыгаарда “Хандагайты – Боршоо” автомобиль эртририлге пунктузу хей талалыг статустуг апаар. Олар шупту Тываның хөгжүлдээзинге эки салдарлыг болур. Садыг-лажышкынны, туризмни, бүдүрүлгени болгаш ачы-дуза адырын хөгжүдеринге шыңгы идиглиг боор, ниитизи-биле – янзы-бүрү угланышкыннарга Тываның күчү-шыдалын болгаш арга-хоргазын элээн улгаттырар.

Регионнуң агроүлетпүр комплекзинде байдал арай нарын. Тыва – чер ажил-агы-йынага шоолуг таарымча чок зона. Республиканың көдээ ажил-агыйының үндезини – мал ажил-агыйы. Тываның

(Уланчызы 3-кү арында).

(Төнчүзү.
Эгези 2-ги арында).

көдээ ажыл-агыйы колдуунда хууда биче бүдүрүлгөлөрдөн тургустунган, ынчангаш сүт болгаш сүт продуктулары, далган болгаш ногаа аймаанга республиканың хереглелин бүрүнү-биле хандырып шыда-вайн турар.

Ындыг-даа болза, чедиш-киннер бо адырда база бар, ону Россияның көдээ ажыл-агый сайыды Дмитрий Патрушев Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг-биле февраль айда ужуражышкын үезинде демдеглээн. Мал чеминге ажылгаар култураларны тарып өстүрер шөлдерниң хемчээлин улгаттырганын, суггарылга системаларын катап ажылгалга кирип турарын, малдың баш саны өскенин, көдээ черлерни хөгжүдөр талазы-биле чорудуп турар ажылдарны Дмитрий Патрушев эки деп үнөлээн.

Республиканың 2022 чылда түңнелдерин барымдаалап көргөш, РФ-тиң Көдээ ажыл-агый яамызы “Көдээ девискээрлерни комплекстиг хөгжүдери” күрүнө программаның шугуму-биле акшаландырышкынның хемчээлин 1,6 катап көвүдеткен. Ол дээрге чурттакчы чонунуң хей кезии бичии уруглар болгаш аныяктар апарган республикага бичии уруглар садтарын болгаш көдээ черлерге социал инфраструктураның өске-даа объектилерин немей

тударының аргазы-дыр.

Чедиш-киннерниң дугайында чугаалап тура, кадрлар политиказын сагындырбайн барып болбас, В. Ховалыгның командазының кежигүннери эртем-билиг, мергежил тала-

зы-биле шилилге режиминде ам-даа турар. Ынчалза-даа таваарлаар, байдалче чоорту сиңнигер, үр сайгарар үе командада бөгүн чок. Ажылының түңнелдерин бо дораан болгаш дүрген

көргүзөр херек, аңаа кижилер бүрүзү күш четпейн баар таварылгалар база бар. Кижилер бүрүзү “дүн-хүн чокка” ажылдап шыдават.

Ында коргунчуг чүүл чок, ол дээрге удуртукчу

даргаларның арга-мергежилдерин болгаш эртем-билиглерин канчаар ажылгаарының дилээшкени, кадрларның эргежок чугула солчуушкуну-дур деп Тываның Баштыңы санап турар. Өске талазында, Ховалыгның кадрлар политиказын чидии-биле шүгүмчүлээнинде “эксперттерниң” боттанмаан чүткүлдери база бар.

Көскү чедиш-киннер бар-даа болза, бодунуң ажылының түңнелдерин Владислав Ховалыг элээн бодамчалыг, оваарымчалыг болгаш чөптүг сайгарып чоруур. Чамдык экономиктиг болгаш социал бедик көргүзүглер өзүлдениң алыс үндезини эвес дээрзин ол эки билер. Кижилерге инвестицияларның хемчээли болгаш улуг хуулар эвес, туткан болгаш септеттинген бичии уруглар садтары болгаш школалар, ФАП-тар болгаш амбулаториялар, оруктар, чуртталга бажыңнары чугула.

2023 чылда Айыткалы-биле таныштырып тура, Тываның Баштыңы шынны, кандыг-даа артык дипломатия болгаш ажыт-чажыт чүүл чокка республиканың хөгжүлдениң үндезинин илереткен – ол бистиң боттарывыстан, кижилер бүрүзү бодунуң ажылын эки болгаш шынчы кылып күзелинден, кылып шыдаарындан хамааржыр.

/ Роман ТАС-ООЛ,
Тыва Республиканың
алдарлыг журнализи.

| ОРУК ТУДУУ |

Эптиг, айыыл чок болзун дээш

Кызыл хоорайда автомашиналарның саны чылдан чылче көвүдээш, харын-даа мырыңай сыңышпастаан деп болур. Ооң-биле холбаштыр хоорай иштинге автомобиль шимчээшкени нарыыдаан, эрткен-дүшкен чадаг кижилерге база элээн ондактыг апарган. Хоорайның кудумчуларында оруктарга автомобильдер болгаш чадаг кижилер шимчээшкенинге таарымчалыг база айыыл чок байдалды тургузары-биле, оларны сөөлгү ийиүш чылдарда делгемчиди септеп келген.

Хоорайның төп болгаш хей автомашиналар чоруп турар Ленин, Кочетов кудумчуларын, Гастелло аттыг дыштанылга парыгы – Интернациональная кудумчузу кварталды, Кочетов биле Комсомольская кудумчуларның белдириинде, чоннуң “Чуртталга бажыңы” (Дом быта) деп адай бергени хей садыг-наймаалыг алды каът бажың чоок-кавызы дээш өске-даа кудумчуларда оруктарны алгыдып септээни, машиналар тургузар “кармак-

тарны” тутканы автомобиль болгаш чадаг кижилер шимчээшкени айыыл чок болурунга салдарлыг болган.

Кызылдың кыдыкы кудумчулары база хайым автомобиль шимчээшкенин апарган. Аңаа автомашиналар шимчээшкени эптиг болгаш айыыл чок болзун дээш, ол кудумчуларда септелге ажылдарын чорудуп эгелээн.

“Орук-тудуг-транспорт” кызыгаарлаан харысалгалыг ниитилелдин ажылдакчылары РПС, “Обувь” садыг баазаларының чоогунда, хей автомобиль шимчээшкенин Каменистая кудумчунуң оруунуң септелгезин апрель 6-ның хүнүнде эгелээн.

“Орук-тудуг-транспорт” КХН-ниң кол инженери Иван Мордвинковтуң дыңнатканы-биле алырга, узун дуртук 700 метр орукту дооразы 7 метр кылдыр алгыдар, ооң кыдыынга узун дургаар чадаг кижилер кылаштаар тротуарны тудар, оруктуң ийи талазынга электри сайгылгааннарының чагыларын тургузар. Септелге ажылдарын сентябрь айда доозарын планнаан. Келир күзүн бо орук дески, делгем, караңгыда сайгылгааннар-

/ Сонам Ынаалай, мастер.

биле чырыдар орук апаар. Бүгү септелге ажылдарына 23 млн рубль көрдүнгөн. Ажылды чагылган организация – Кызылдың мэриясының ажыл-агый департаментизи.

Септелге ажылдарын мастер Сонам Ынаалай удуртуп турар. Амгы үеде Каменистая кудумчуда оруктуң эрги асфальтызын сөп, ону машиналарга чүдүргөш, өскээр сөөртүп, оруктуң сай таваан бедидир чалдаар, ону тырый бастыраар ажылдарга белеткелди чорудуп турар.

Кызыл хоорайның база бир хей автомобиль шимчээшкенин кудумчузу – Чоокку Каа-Хем суурже шөйлүп чоруткан Колхозная. Бо кудумчуда орукту аай-дедир дөрт дилиндектерлиг кылдыр алгыдыр септээри – 2023–2024 чылдарда боттандыраар ужурлуг улуг төлөвилел.

Ниити узун дурту дөрт километр оруктуң 2 километрин бо чылын септеп доозар, арткан 2 километрин – 2024 чылда. Колхозная биле Магистральная кудумчуларда оруктарның аразына доора кудумчуда орукту алгыдыр септээри база төлөвилелде көрдүнгөн. Бо септелге ажылдарына чарыгдар акша-төгөрик 600 миллион рубль. Орук ажылдарының чагыкчызы Кызыл хоорайның мэриясы.

Оруктуң септелгезин чонга эки билдингир “Восток” КХН чорудуп турар. Бо оруктуң септелгези элээн нарын байдалга болур, чүге дизе ооң адаанда чер иштинде суг, чылыг дээш өске-даа четкилер бар. Орукту калбартыры-биле холбаштыр Кызыл – Чоокку Каа-Хем

аразынга автотранспорт шимчээшкенинге түр када бергедээш-киннер тыптып кээр. Ону база таарыштыр организастаар апаар.

Кызыл – Чоокку Каа-Хем аразында делгем болгаш орук шимчээшкенин организастаарының бүгү негелделеринге дүгжүр орукту тудуп турар үеде түр када бергедээш-киннерниң чылдагааннарын медресеп билиринче, автомобиль шимчээшкени айыыл чок болурунга деткимчени орукка кичээнгейлиг чоруу-биле деткиринче республиканың орук-транспорт сайыды Шораан Чыргал-оол чолаачыларны кыйгырып турар.

/ Шаңгыр-оол МОҢГУШ,
Буян ООРЖАКТЫҢ
тырттырган чуруктары.

| АВТОПОЕЗД |

Демниг сааскан теве тудуп чиир

Тыва улустуң бо үлегер домаанда дег, республиканың бүгү чону “Че-ве!” дээн соонда, дайзынны чыл-ча шаварынга кайы хире демниин чаңгыс эвес удаа көргүзүп турар. Ада-чурттуң Улуг дайынында ТАР “Фронтуга”, “Тиилелге дээш” деп кыйгырыг-биле “Кызыл кошту” чорудуп турганын сактып кээлиңер.

Бо удаада, апрель 8-те, Арат шөлүңге сагыш-сеткил хайныышкынныг хемчег болуп эрткен. Аңаа байырлыг үдээштин болган. ТШО-да мурнуку одуругда эрес-дидим шериг хүлээлгезин күүседип турар Тывадан барган чаңгыс чер чурттугларывыска деткимче болзун дээш Тываның чону 40 автомашинаны байырлыг байдалга үдээш, аъткарып-кан. Аңаа Тыва Чазактың кежигүннери, ТР-ниң ДХ-ниң депутаттары болгаш өскелер-даа киришкен.

Тываның Чазак Даргазы байырлыг үдээшкинге сөс

алгаш, “Дамырактар чыыл-гаш, хем болур, тарамыктар чыылгаш, күш болур” деп тыва улустуң үлегер домаа бар. Чарлаттынган Демнежилге чылында республиканың чону чаңгыс аай эп-сеткилдиг, демниин көргүзүп, ТШО-да шериглерге мынчаар дузалап турарыңар дээш бүгү чоннуң мурнундан четтиргенивисти илередип тур бис. “Автопоезд” акция, шынап-ла, бүгү чоннуу болду. Силер бүгүдөниң бо деткимчеңер ТШО-га тиилелгени чедип алырынга канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг. Машина бүрүзү адрес ёзуугаар Тывадан барган шериглерге чедер. Бис оларның маадырлыг чоруунга чоргаарланып турар бис. Шупту амыр-менди чанып кээрин күзээр-дир бис” – деп, ол чугаалаан.

Херек кырында Украинада болуп турар байдалды кежинге көргөн, Россияның маадыры Мерген Донгак сөс алгаш, “Тускай шериг хүлээлгезин күүседип турар оолдарывыс-

ка улуг деткимче көргүскен эриг баарлыг чонувуска, хуу сайгарлыкчыларга бодумнуң мурнундан болгаш шериг эштеримниң мурнундан четтиргенимни илередип тур мен! Тыва чон шаг-шаандан тура демниг дээрзи бөгүн база бадыткал болду. Демниг чон кажанда-даа күштүг болур” – деп чугаалаан.

Арат шөлүңге эртенги шакта-ла, автомашиналарны чыскаапканда, дораан ону улус үглөп, сонуургап-ла эгелээн. Шупту аңгы-аңгы марканың – «УАЗ», «ГАЗ», «Нива» болгаш Тере-Хөл кожуундан «Урал» болгаш авторалли тиилекчизи, орук далдавас “вездеход” безин оларның бажынга чыскаалып-кан. Кайы кожуундан, кандыг албан организациядан дээрзин бижип каан машиналар чанында бөлүглөшкен улустуң чугаазы-ла, “Дыка улуг деткимче! Ам-на бистиң оолдарга улуг дуза чедер дээн-дир. Бир машина дээрге-ле, секунда, минуталарда шериглерниң амы-тынын камгалап алырын-

га, ок адаандан чайладып, өске черге дүрген дажыырынга дыка дузалыг” дижиپ турдулар.

Сырбык Маспын-оол, ТШО-дан келгеш, чаа-ла үш хонуп турар 9 дугаар ротаның дайынчызы:

– Тывавыстың чонунуң бо деткимчези биске дыка ажыктыг. ТШО-да эштеривис мурнундан Тыва Чазавыска четтиргенивисти илередип тур бис. Ийи неделя дыштангаш, дедир чоруур бис. Машина-техника чокта, малгаш-баларга чадаг халчып, ижер суг үстү бээрге, шалбаадан-даа узуп ижиپ турдувус. Бо машина-балгат биске балыглаткан эш-өөрүвүстү дүрген эмчилерге чедиреринге дыка ажыктыг, аш-чем аравыста дажыжарда-даа чугула херек.

Рудик Дагба, ТШО-дан келгеш, чаа-ла үш хонуп турар 9 дугаар ротаның дайынчызы:

– 6 ай ТШО-га тургаш, чаа дыштанып келдивис. Ам ийи неделя болгаш, дедир чоруур бис. Бөгүн бистиң Чазавыстың деткимчези-биле бүгү Тыва бо хире техниканы чыып, дузаламчыга чорудуп турарынга дыка амырап тур бис. Чүге дээрге бо машиналар биске чугула ажыктыг. Бир эвес биске мындыг техника турган болза, ротагыс командири Алаш Чедер-оолдун амы-тынын камгалап аптар турган чадавас бис. Ол бажынче балыгладыптарга, эвакуацияже үндүрүп эккээр техника чок болганындан үе-шаанда эмчи дузасы чедиртинмейн барган... Аравыс 10–10 километр чедер бээр. Бо аразынга чадаг чоруп турган болзувусса, ам аргыжарынга, ылаңгыя эмчилерге дыка херек техника-дыр. Тывавыстың Чазавыска, чонунга мөгөйип тур бис! Четтирдивис!

ТР-ниң шериг комиссары Демир-оол Артына:

– Бо машиналарны шуптузун Тывадан барган 55 дугаар даг-адыгжы бригадага чедирер кылдыр чорудуп

турар. Бо дыка улуг дуза болуп турар. Тываның Чазак Даргазының кыйгызы-биле чон бо хире дузаны чедирип турарынга улуу-биле четтиргенивисти илередип тур бис. 1941–45 чылдарда бүгү чоннуң күжү-биле дайзынны тиилээн болгай. Бо удаада база чонувус шупту мөөңнежи, ТШО дүрген доостуруп кижиле бүрүзү күзеп, дузаны кадып турар.

Бо “Автопоезд” ачы-дуза акцияны ТР-ниң Чазак Даргазы Владислав Ховалыгның деткимчези-биле Ниити-российжи улусчу фронтунуң Тывада салбыры организаастаан. Акцияга «Восток», «Бастиян», «Өлчей», «Бенконс», «Ник», «Сельстрой», «Трансстрой», «Суугу», «Элита», «Ойна», «Дизель», «Строй-экспресс», «Скат», «Каменчик», «Угулза», «Планета», «ТСК», Тыва Республиканың Чазавыска аппараты, «Опора России» садыг-үлөтпүр палатазы, «Туваавтодор», Тываның Камбы-лама эргелели болгаш республиканың бүгү кожууннары, албан организациялар, азербайджан болгаш армян диаспоралар автомашиналары белеткээн.

Оларның аразында хууда автомашинаның, Хакасия биле Тывага хөй удаа болуп турган авторалли тиилекчизи, орук далдавас алдарлыг “вездеход” ээзи Владимир Федосовский:

– Бөгүн чоруп турар техника чараш парад эвес, бир-ле кижиниң амы-тынын алырынга дыка улуг деткимче-дир. Оларның аразында 8 чыл дургузунда автораллиге киржи, хөй удаа тиилеп турган, чүгле тиилелге эккээр машинаны бистиң оолдарга бичии-даа болза дузалыг болзун дээш, үлүг-хуумну кириштирип, чорудуп турарым бо. Ону кайыын-даа сатпаан, бодумнуң чыып, кылып алганым машинам чүве. Бодум инженер-геолог мен. Машина чыып кылырынга черле сонуур-
(Уланчызы 5-ки арында).

(Төнчүзү.
Эгези 4-кү арында).

галдыг мен. Эгезинде, черге чыткан "ГАЗ-69"-туң кузовун алгаш, япон машиналарның эң дээр кезектерин салып, албан-биле берге оруктарга хостуг халыыр кылдыр үш чыл дургузунда чыып кылган. Кончуг күштүг машина-дыр. Амдыызында Тывада болгаш Хакасияда бо машинага чедер күштүг машина чок дээрзин авторалли киржикчилери билир. Ам мээң машинама аңаа кайы хире шыдажыр ийик, билбес мен. Дузалыг-ла болур болза, экизи ол.

Сайма Далчин, Ниити-российжи улусчу фронтунуң Тывада салбырының удуртукчузу:

– “Автопоезд” акция-биле Сибирь федералдыг округта бистиң Тыва бирги черже үнүп келген. Тываның Баштыңы Владислав Ховалыгның деткимчези, кыйгыры-биле республика-выс чону шупту демнежип, акцияга киришкен. Түңнели бо-дур – 40 автомашина. Оларны байырлыг байдалга үдеп тура, бистиң оолдары-выска бүдүн Тыва олар-биле кады, оларның тиилелгелиг чанып кээрин четтикпейн манап турар дээрзин көргүзери база чугула. Чарлаттынган Демнежилге чылында чонуус чаңгыс эпсеткилдиг демниин, шынап-ла, көргүстү. Шупту чонга четтирдивис! Демнигде, күштүг!

Сергей Уюсов, “Восток” КХН-ниң чиңгине директору:

– ТШО эгелей бээр-ле, ачы-дуза чедирил-гезин чорудуп эгелзэн

бис. Боттарывыстың организациявыстан чоруп турган оолдарга болгаш өске-даа дуза дилеп келген улуска, чижээ, ипотека төлөвирин 5 хуу чедир чигелделиг кылдырып бергеш, “Тиилелгелиг чанып кээр болзуңза, ам-даа 5 хууга кызырып бээр бис” деп-даа турдувус. 1941–45 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде аңгы күрүнө-даа турган болза, бүгү-ле дузалапкы дег чүүлдерни мөөңнээш, “Кызыл кошту” чорудуп турган болгай. Ам бо хүнде бо бистиң “Кызыл кожувус” болду – деп, ол чугаалады.

“Восток” КХН бо акциядан база чыдып калбаан. Олар чаа “УАЗ Хантер” автомашинаны саткаш, белен үрелбес кылдыр бүгү кезектерин хынап кылгаш, чоруткан. Оон аңгыда олар 2 – 4 сая рубльди удаа-дараа чорудуп, өске-даа аъш-чем, идик-хеп, дериг-херексел дээш херек чүүлдер-биле доктаамал дузалап турарын чугаалап каары база артык эвес.

Ол хүн ТШО-же чоруп турар автоколоннаны Тываның Чазак Даргазынга баштаткан чазак кежигүннери хоорайдан үндүр үдээш, 40 машинаны мунуп чедер чолаачыларга чагыг-сөзүн бергеш, ак орукту күзээрнер.

Тывадан Украинага чедир орук узун. Машиналарны Абакандан улаштыр поездиге чүдүргеш, чорудар. Каш хонгаш, Тывадан барган шериглерге адрес ёзугаар үлөп бээр.

/ К. МОНГУШ.

Буян ООРЖАКТЫҢ тырт-тырган чуруктары.

Тывага тускай шериг операциязының киржикчилерин деткиириниң талазы-биле Күрүнө фондузунуң регионалдыг салбыры тургустунар

Тывада тускай шериг операциязының киржикчилерин деткиириниң талазы-биле Күрүнө фондузунуң регионалдыг салбырын ажыдарына белеткел ажылдары чоруп турар. Бо чедиликтин эгезинде Россияның Президентизи Владимир Путин “Ада-чурттуң камгалакчылары” деп Күрүнө фондузун тургузарының дугайында чарлыкка ат салганын сагындыраалы. Фондуну федералдыг бюджеттен акшаландырар болгаш ол хөй хүлээлгелиг төп ышкаш ажылдаар. Өскээр чугаалаарга, тускай шериг операциязының хоочуннары, ооң үезинде мөчөөн шериглериниң өг-бүлөзи бо фондудан эмчи, юридиктиг болгаш өске-даа дузаны ап болурлар. Ооң салбырларын регион бүрүзүнге ажыдар.

Чаа структура 2022 чылдың февраль 24-тен тура Донецк болгаш Луганск Улус Республикаларның, 2022 чылдың сентябрь 30-ден тура Херсон база Запорожье областарының девискээрлеринге тускай шериг операциязынга киржип турган дайынчы хөделиишкиннерниң хоочуннарынга; ДУР-нуң Чепсектиг Күштериниң болгаш ЛУР-нуң улусчу милициязының хүрээленинге Донбасска дайынчы хөделиишкиннерниң

киржикчилеринге; тускай шериг операциязынга мөчөөн дайынчыларның, а ол ышкаш фронтуга алганы балыгланыышкындан база аарыглардан мөчөөн шериглериниң өг-бүлелериниң кежигүннеринге дузаны кадар.

Тывада харысалгалыг яамыларның болгаш албан черлериниң специалистери регионалдыг салбырны тургузары-биле амгы үеде улуг хемчээлдиг идепкейлиг ажылды чорудуп турар. Мөөңнелгеге алдынган хамаатыларның болгаш эки турачыларның дугайында медээ-дыңнадыгларны чугулалаан, өг-бүлө бүрүзүнге тодаргай быжыглаан социал координаторларның даңзызын тургускан, фондунуң ажылдаары оран-саваны шилип турар. Курлавыр хандырылгазының шинчилелин база анализин чорудар республика төвүнүң директору, Тывадан тускай шериг операциязының киржикчилеринге дуза көргүзөр чаңгыс аай штабтың харысалгалыг секретары Байлак Ондарның чугаазы-биле алырга, чоокку үеде Москвага социал координаторлар өөредилгени эртерлер, ол үеге чедир регионалдыг Фондунуң аппарады хевирлеттинер.

Тускай шериг операциязының киржикчилерин болгаш оларның өг-бүлелериниң кежигүннерин деткиириниң талазы-биле комплекстиг ажылды Тывадан хамаатылар тускай

шериг операциязынга киржип эгелей берген үеден тура органиастаан. 2023 чылдың январь айдан тура тускай шериг операциязы-биле холбашкан бүгү айтырыгларны Тываның ТШО талазы-биле тускай төлээзи Тимур Куулар харыылап эгелзэн, бөгүн база ол чаңгыс аай штабтың ажылын удуртуп турар.

Губернатор Владислав Ховалыгның айтыышкыны-биле дайынчы хөделиишкиннерниң киржикчилеринге болгаш оларның өг-бүлелеринге деткимчениң хевирлери аңгы-аңгы, ооң иштинде – бүгү эмнелге черлеринге эмнеп-домнаашкын. Кээп турар шериг албанныглар-биле ажылдарга немелде дериг-херекселдерни дерип турар. Оон аңгыда, Тываның Кадык камгалап яамызының дыңнадып турары-биле, дайынчыларны диш эмчилеринге, ооң иштинде – хууда клиникаларда, халас эмнедириниң арга-шинээн көрүп турар.

Ол ышкаш регионнуң эрге-чагыргалары дайынчы хөделиишкиннерниң хоочуннарын болгаш оларның өг-бүлөзиниң кежигүннерин ажыл-биле хандыраарының айтырыгларын ажылдап кылып турар. Чонну ажылга хаара тударының төвү оларның профбелеткелиниң, эде белеткелиниң, а ол ышкаш бажың-балгадынга боттуң ажыл-херээн ажыдып алыры-биле социал керээни чарарының талазы-биле ажылдарны чорудуп турар.

Россияның Тыва Республика талазы-биле Социал фондузунда “изиг шугумнуң” 8-800-200-0543 дугаарлыг телефону ажылдап турар, ону дамчыштыр төлевирлерниң, пособиелерниң болгаш дайынчы хөделиишкиннерниң хоочуннарынга база мөчөөн шериг албанныгларның өг-бүлелеринге көрдүнген эдип-чазалганың техниктиг дериг-херекселдериниң дугайында билип ап болур.

Россияга ажыл

Тывага «Россияга ажыл. Арга-шинекектерниң үези» деп бирги Бүгү-россия ярмарказының регионалдыг чадазы эртер.

Апрель 14–15 хүннеринде Кызылга ажылга хаара туттунарының бирги Бүгү-россия ярмарказының регионалдыг чадазы болуп эртер. Компанияларны болгаш албан черлерин, хууда сайгарлыкчыларны база бодун боду ажыл-биле хандыртынган хамаатыларны аңаа киржирин чалап турар. Ажыл берикчилери боттарының компанияларын таныштырып, болгу

дег депшилгениң арга-шинээн чугаалап бээрлер.

Ярмарка ийи чадалыг эртер. Ооң баштайгы хүнүнде, апрель 14-те, ажыл берикчилери Аныяктар ордузунга боттарының шөлчүгештерин калбартып, аңаа хостуг ажылчын туруштарның дугайында чугаалажыышкыннары чорудар. Ол бүгү-биле чергелештир республиканың аныяктар организациялары ажылга хаара туттунарының талазы-биле чидиг айтырыгларны студентжи маргыштыг чугаалар үезинде көдүрер. Шак ындыг шөлдерни республиканың чонну ажылга хаара тударының талазы-би-

ле төптеринге ажыдар.

Ийиги хүнде, апрель 15-те, Кызылдың Арбат шөлүнге ажылга хаара тударының шөлдери ажиттынар. Хостуг чугула мергежилдерден аңгыда, аңаа бодун боду ажыл-биле хандыртынган кижилерниң бүдүрген продукциязын бараалгадыр.

Ярмаркага киржирде баш бурунгаар ажылга хаара туттунарының болгаш күш-ажылчы хамаарылгалар адырының “Россияга ажыл” деп Чаңгыс аай чурагайлыг платформазына чагыгны кирир.

/ А. ХЕРТЕК
белеткээн.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ АЙТЫЫШКЫНЫ

Тыва Республикага 2023 чылдың апрель–июльда шериг албанынче 1996–2005 чылдарда төрүттүнген хамаатыларны келдирериниң дугайында

«Шериг хүлээлгениң болгаш шериг албанының дугайында» № 53-ФХ 1998 чылдың март 28-те үнген Федералдыг хоойлуга база Россия Федерациязының Чазааның «Россия Федерациязының хамаатыларын шериг албанынче келдирер дугайында чурумну бадылаарының дугайында» 2006 чылдың ноябрь 11-де үнген № 663 доктаалынга дүүштүр, шериг учедунга турган азы турбаан, ынчалза-даа шериг учедунга албан турар ужурлуг болгаш курлавырда турбайн турар Россия Федерациязының 1996–2005 чылдарда төрүттүнген хамаатыларының Тыва Республикага 2023 чылдың апрель–июльда шериг албан келдиришкенин эрттирерин организастаар сорулга-биле:

1. Тыва Республикага келдиришкин комиссиязын, Тыва Республиканың муниципалдыг кожууннарынга болгаш хоорай округтарынга келдиришкин комиссияларын тургузар.

2. Коштунган чүүлдерни бадылаар:

– Тыва Республиканың келдиришкин комиссиязының составын (кол болгаш курлавыр);

– Тыва Республиканың муниципалдыг кожууннарының болгаш хоорай округтарының келдиришкин комиссияларының составтарын (кол болгаш курлавыр);

– Тыва Республиканың келдиришкин комиссиязының 2023 чылдың апрель–июльда хуралдарының графигин;

– Тыва Республиканың муниципалдыг тургузууларында шериг албанынче келдирер ужурлуг хамаатыларга эмчи шинчидилгезиниң талазы-биле комиссияларны эрттирер графигин;

– 2023 чылдың апрель–июльда шериг албанынче келдирер ужурлуг хамаатыларга стационарлыг шинчидилге база эмнээшкн чорударынга аңгылаан медицина организацияларының даңзызын;

– Тыва Республиканың муниципалдыг кожууннарынга болгаш хоорай округтарынга 2023 чылдың апрель–июльда шериг албанынче келдирер хамаатыларга хемчеглер дугайында чурттакчы чонну медеглээриниң планын.

3. Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызы хамаатыларга шериг албанынче келдиришкенин чорудуп турар үеде ук ведомствога чагыртыр медицина организациялары-биле кады:

– 2023 чылдың апрель–июльда келдиришкин үезинде хамаатыларга эмчи шинчидилгезиниң талазы-биле комиссияларны эрттирер графиги ёзугаар, Тыва Республиканың муниципалдыг кожууннарында чедишпейн турар специалист эмчилерни чорударын организастаар;

– Тыва Республиканың Шериг комиссариадының республиканың чыылда пунктузунга чедишпейн турар специалист эмчилерни, ВИЧ, РВ болгаш гепатиттин «В» биле «С» маркерлерин хынаар дээш, хан алыр лаборантыларны чорудар;

– Шериг албанынче келдирер ужурлуг хамаатыларга эмчи шинчидилгезин эрттирери-биле, специалист эмчилерни, лаборантыларны чугула эм-таң, медицинаның дериг-херекселдери, көжүп чоруур рентген аппарады болгаш эт-хөреңгизи-биле хандыраарын организастаар;

– Тыва Республиканың муниципалдыг тургузууларында эмчи албан черлери болгаш Тыва Республиканың эмчи-профилактиктиг албан черлери 2023 чылдың апрель–июльда шериг албанынче келдирер ужурлуг хамаатыларга стационарлыг шинчидилге болгаш эмнээшкн чорудар медицина организациязының даңзызы ёзугаар, шериг албанынче келдирер ужурлуг хамаатыларга халас эмчи шинчидилгезин (эмнээшкн) эрттирер, халас стационарлыг (амбулаторлуг) эмчи шинчилгезин (эмнээшкн) хереглеп турар хамаатыларны чорудуп, тускайлаттыгган эмчи дузазын чедиреринге чугула херек саны-биле оруннары аңгылап бээр.

4. Тыва Республиканың Өөредилге яамызы:

– Шеригже келдирер назылыг болгаш өөредилге албан черлеринден үндүрткен аныяк-чалыы оолдарның дугайында медээлерни Тыва Республиканың кожууннарының база хоорай округтарының шериг комиссариаттарынга 2023 чылдың апрель 1-ге чедир бээрин хандыар;

– өөредилгезин дооскан студентилерниң, оларның долдурар саазын-бижинге муниципалдыг тургузууларның шериг комиссариадынга демдеглеткен деп чүүлдү киирер.

5. Тыва Республиканың Культура яамызы хамаатыларга шериг албанынче келдиришкенин эрттирер турар үеде:

– Тыва Республиканың Шериг комиссариадының чыылда пунктузунга артистер, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери болгаш библиотека ажилдакчылары шериг албанынче келдирткен хамаатыларга культура-массалыг хемчеглерни организастаар;

– Улуг шериг кезектеринде Тыва Республикадан шериг албан-хүлээлгезин хуусаалыг эрттирер турарларга артистерниң оюн-көргүзүүн организастаар.

6. Тыва Республиканың Баштыңының администрациязының информастыг политика департаментизи болгаш ТР-ниң Чазааның аппарады шериг албанынче келдирткен хамаатыларга тураскааткан күрүнениң болгаш массалыг информация чепсектеринге информастыг деткимче хемчеглерин организастаар.

7. Сүмелээр:

1) Шериг албанынче келдиришкин чорудуп турар үеде Тыва Республикада Иштики херектер яамызы:

– 2023 чылдың апрель 1-ден июль 15-ке чедир (Тыва Республиканың Шериг комиссариадының чагыы база Тыва Республиканың муниципалдыг тургузууларында шериг комиссариаттарының чагыы-биле) шериглерни автомобиль транспортунга организастап чорудуп турар үеде, террорисчи актыларны база экстремисчи илерээшкннерни болдурбас сорулгалар-биле хей-ниитиниң чурумун болгаш айыыл чок чоруун хандыар дээш, Тыва Республиканың чыылда пунктузунга болгаш Тыва Республиканың муниципалдыг кожууннарның база хоорай округтарының келдиртилге пунктуларынга полиция нарядын аңгылаар база чорудар;

– Тыва Республиканың Шериг комиссариадының чыылда пунктузунга, ол ышкаш Тыва Республиканың муниципалдыг районнарында база хоорай округтарында келдиришкин пунктуларынга онза байдалдар тургустунуп келгенде, билдиришкннер, медээлер кирген таварылгаларда, хей-ниити чурумун үрзэн дугайында дыңнадышкыннар келгенде, полиция ажилдакчыларының ол үезинде кээп көөрүн хандыар;

2) Тыва Республиканың Шериг комиссарынга:

– 1996–2005 чылдарда төрүттүнген хамаатыларга шериг албанынче келдиришкенин 2023 чылдың апрель–июльда эрттирерин организастаар;

– шериг албанын эрттирер черлеринче шериглерни чорударын организастаар, шериг командаларынга шериглерни хуваап хевирлээш, шериг кезектериниң төлээлеринге оларны дамчыдып бээрин хандыар сорулгалар-биле Тыва Республиканың Шериг комиссариадының чыылда пунктузунга администрацияның түр үеде штадын тургузар;

– келдирген шериглерниң үдээшкнниниң болгаш «Шериг чоруур оолдарның хүнүн» эрттирер план-сценарийни Тыва Республиканың Культура яамызы-биле кады ажилдап кылыр;

– Тыва Республиканың Шериг комиссариадының республиканың чыылда пунктузунун 2023 чылдың апрель 1-ден июль 15-ке чедир ажылын организастаар;

– Шериг командаларын Абакан хоорайже чорудуп турда, үдеп чедирер ОШАЧКИ – күравтоинспекция автомобилни аңгылап бээриниң, орук шимчээшкнниниң айыыл чок чоруун хандырып бээриниң дугайында айтырыгны сайгарып көөрү-биле, чагыгны Тыва Республикада ИХЯ-ның ОШАЧКИ эргелелинче чорудар;

– «Шериг хүлээлгениң болгаш шериг албанының дугайында» Федералдыг хоойлуну күүседир-биле холбаштыр, Россия Федерациязының организацияларының база хамаатыларының үндүрген чарыгдалдарының орнун төлеп бээр чурумунун дугайында» Россия Федерациязының Чазааның 2004 чылдың декабрь 1-де үнген № 704 доктаалынга дүүштүр, организацияларының база хамаатыларының үндүрген чарыгдалдарының орнун төлеп бээрин хандыар;

– Тыва Республиканың муниципалдыг тургузууларында комиссариаттарында 2023 чылдың апрель–июльда хамаатыларны шериг албанынче келдиришкенин белеткээр болгаш эрттирер талазы-биле ажилдың байдалының анализин кылыр.

– Хамаатыларның шериг албанынче келдиришкениниң түңнелдериниң дугайында медээлерни, улаштыр Россия Федерациязының Камгалал яамызынче чорудары-биле, Тыва Республиканың Чазаанга

2023 чылдың август 1-ге чедир көргүзөр.

3) Өнчү хевиринден хамаарылга чокка кандыг-даа организацияларның удуртукчуларынга:

– «Шериг хүлээлгениң болгаш шериг албанының дугайында» Федералдыг хоойлуну боттандыра-ры-биле холбаштыр, Россия Федерациязының организацияларының база хамаатыларының үндүрген чарыгдалдарының орнун төлеп бээр чурумунун дугайында» Россия Федерациязының Чазааның 2004 чылдың декабрь 1-де үнген № 704 доктаалынга дүүштүр, шериг албанынче келдиришкени-биле холбашкан хемчеглерни эрттирери-биле, оларның үндүрген чарыгдалдарының орнун төледир дээш, чугула документилерни Тыва Республиканың кожууннарының болгаш хоорай округтарының чогуур шериг комиссариаттарынга көргүзөр;

– Тыва Республиканың кожууннарында болгаш хоорай округтарында шериг комиссариаттарының шериг албанынче келдиришкени-биле холбашкан хемчеглеринге ол үезинде чедип келири-биле, ээлчег ёзугаар келир ужурлуг хамаатыларга келдиришкннерни ажилдап (өөренип) турар черинге чогуур үезинде тыпсырын хандыар.

4) Россия Федерациязының Чепсектиг Күштеринче шериглерни байырлыг ёзу-биле үдээр дээш, учет-келдиришкин ажылының талазы-биле чыылданы чорударынга «Тыва Республиканың Орус культура төвү» күрүне албан чериниң көрүлдө залын бээр-ринге хамаарыштыр Кызыл хоорай чагыргазы Тыва Республиканың Шериг комиссариады-биле кады ажилдаар.

5) Тыва Республиканың муниципалдыг кожууннарының болгаш хоорай округтарының чагырга даргаларынга:

– «Россия Федерациязының хамаатыларын шериг албанынче келдирер дугайында чурумну бадылаарының дугайында» Россия Федерациязының Чазааның 2006 чылдың ноябрь 11-де үнген № 663 доктаалынга дүүштүр, шериг албанынче келдиришкени-биле холбашкан хемчеглерни белеткээринге база эрттиреринге чугула херектиг техниктиг ажилдакчыларны аңгылап, оран-саваны, харылзаа херекселдерин, транспорт болгаш өске-даа материалдыг чүүлдерни бээр, Тыва Республиканың муниципалдыг кожууннарның болгаш хоорай округтарының шериг комиссарларының чагыгларын хүлээп күүседир;

– Тыва Республиканың муниципалдыг кожууннарында болгаш хоорай округтарында келдиришкин пунктуларынга хамаатыларны чедирер, ол ышкаш Тыва Республиканың Шериг комиссариадының чыылда пунктузунга оларны чедирер дээш, шериг албанынче келдиришкени-биле холбашкан хемчеглерге үндүрүп аңгылап берген транспорт чүүлдериниң техниктиг байдалын хынаарын база хамаатыларны айыыл чокка дажыглап сөөртүрүн организастаар;

– 2023 чылдың апрель 15-те Тыва Республиканың муниципалдыг кожууннарынга болгаш хоорай округтарынга «Шериг чоруур оолдарның хүнүн» эрттирер, Россия Федерациязының Чепсектиг Күштериниң шериг албанынче келдирткен хамаатыларны байырлыг ёзу-биле үдээрин организастаар;

– шериг албанынче келдиртир назыны четкенде, хоойлу езугаар үндезиннери чок хирезинде, 27 харлыынга чедир келдирилгелиг шериг албанын эртпзэн хамаатыларга хамаарыштыр айтырыгны сайгарып көөрү-биле, келдиришкин комиссияларының хуралын, дараазында келдиришкин эгелээринге чедир, айда бир катап эрттирер.

8. Тыва Республикага 2022 чылдың октябрь–декабрьда шериг албанынче 1995–2004 чылдарда төрүттүнген хамаатыларны келдирериниң дугайында» Тыва Республиканың Баштыңының 2022 чылдың сентябрь 21-де үнген № 515-РГ айтыышкынын күш чок деп санаар;

9. Ук айтыышкынны «Тувинская правда» биле «Шын» солуннарга парлаар, «Эрге-хоойлу медээлериниң албан ёзу интернет-порталынга» (www.pravo.gov.ru) база Тыва Республиканың информация-телекоммуникациялыг «Интернет» албан ёзу сайтызынга чарлап салыр.

10. Ук айтыышкынның күүселдезинге хыналданы Тыва Республиканың Баштыңының болгаш Тыва Республиканың Чазак Аппарадының администрациязынга дагзыр.

Тыва Республиканың Баштыңы
В. ХОВАЛЫГ.

Кызыл хоорай
2023 чылдың март 29
№ 169-РГ

(Уланчызы 7-ги арында).

(Төнчүзү. Эгези 6-гы арында).

Тыва Республиканың Баштыңының 2023 чылдың март 29-туң № 169-РГ айтышкыны-биле бадылаан

Тыва Республиканың келдириишкин комиссиязының составы

Кол составы:
Ховалыг В.Т. — Тыва Республиканың Баштыңы, Чазааның Даргазы;
Артына Д.И. — Тыва Республиканың шериг комиссары, даргазының оралакчызы;
Монгуш Ш.С. — ТР-ниң Шериг комиссариадының Шериг-эмчи экспертиза төвүнүң фельдшери, секретарь;
Комиссияның кежигүннери:
Агбаан А.А. — ТР-ниң Шериг комиссариадының Шериг-эмчи экспертиза төвүнүң невропатологу;
Адыгбай А.Н. — Тыва Республикада кижиниң эрге-ажыктарының талазы-биле бүрүн эргелиг төлээзи;
Анжиганов Р.Н. — ТР-ниң ИХЯ-ның Оперативтиг дилээшкин кезээниң талазы-биле полиция даргазының оралакчызы (дугуржулга-биле);
Делгер А.Х. — ТР-ниң Шериг комиссариадының Шериг-эмчи экспертиза төвүнүң офтальмологу;
Куулар М.-Х.М. — ТР-ниң Шериг комиссариадының Шериг-эмчи экспертиза төвүнүң дерматовенеролог эмчизи;
Монгуш С.В. — Россияның ДОСААФ-тың ТР-де регионалдыг салбырының даргазы (дугуржулга-биле);
Нурсат У.Х. — Тыва Республиканың Шериг комиссариадының чанында республиканың ада-ие комитединиң даргазы;
Овсянников Е.Ю. — Үстүү-Енисей округтуң казактар ниитилелиниң атаманы (дугуржулга-биле);
Салчак И.А. — ТР-ниң Шериг комиссариадының Шериг-эмчи экспертиза төвүнүң стоматологу;
Сандан Э.Ф. — Тыва Республиканың күш-ажыл болгаш социал политика сайыды (альтернативтиг хамааты албанга хамааржыр айтырыглар талазы-биле);
Саны-Хоо Ч.К. — ТР-ниң Шериг комиссариадының Шериг-эмчи экспертиза төвүнүң терапеви;
Седип А.А. — ТР-ниң Шериг комиссариадының Шериг-эмчи экспертиза төвүнүң кезер эмчизи;
Серээ Ч.В. — ТР-ниң Шериг комиссариадының Шериг-эмчи экспертиза төвүнүң психиатры;
Хардикова Е.В. — Тыва Республиканың өөредилге

сайыдының хүлээлгезин күүседип турар;
Хомушку С.Э. — ТР-ниң Шериг комиссариадының Шериг-эмчи экспертиза төвүнүң отоларингологу;
Думен-Баир О.Д. — ТР-ниң Шериг комиссариадының Шериг-эмчи экспертиза төвүнүң офтальмологу;
Черепанова Т.В. — ТР-ниң Шериг комиссариадының Шериг-эмчи экспертиза төвүнүң даргазы;
Шовкуненко А.И. — Кызыл хоорайда хамаатыларны керээ-биле (3-кү разрядтың) шериг албанынга шилиир пунктунуң даргазы (дугуржулга-биле);
Югай А.К. — Тыва Республиканың кадык камгалал сайыды;
Курлавыр составы:
Бартына-Сады В.М. — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызының хүлээлгезин күүседип турар, даргазы;
Филиппов К.А. — ТР-ниң Шериг комиссариадының хамаатыларны шериг албанынга белеткээр болгаш келдирер килдизиниң даргазы;
Завьялова Н.В. — ТР-ниң Шериг комиссариадының Шериг-эмчи экспертиза төвүнүң эмчи сестразы, секретары;
Комиссияның кежигүннери:
Вознюк А.А. — Шагаан-Арыгның озалааш сууржу-гаштың казактар ниитилелиниң атаманы (дугуржулга-биле);
Донгак А.Б. — Тыва Республиканың күрүне бюджет-тиг кадык камгалал албан чери «Республиканың № 1 эмнелгезиниң» кезер эмчизи;
Дудуп Ч.М. — Тыва Республиканың күш-ажыл болгаш социал политика сайыдының оралакчызы;
Кочаа А.С. — Тыва Республиканың күрүне бюджет-тиг кадык камгалал албан чери «Республиканың № 1 эмнелгезиниң» кардиолог эмчизи (терапевт);
Куваев А.Е. — Кызыл хоорайда хамаатыларны керээ-биле (3-кү разрядтың) шериг албанынга шилиир пунктунуң улуг инспектору (дугуржулга-биле);
Куулар В.А. — Тыва Республиканың күрүне бюджет-тиг кадык камгалал албан чери «Республиканың № 1

эмнелгезиниң» невропатолог эмчизи;
Леонова И.В. — Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чери «Республиканың кеш-шээр аарыглар диспансериниң» дерматовенеролог эмчизи;
Метелёв Д.А. — ТР-ниң Шериг комиссарының хамаатыларны керээ-биле шериг албанынга шилиир талазы-биле дузалакчызы;
Монгуш Е.Э. — Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чери «Хоорай эмнелгезиниң» окулист эмчизи;
Монгуш С.М. — Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чери «Республиканың № 1 эмнелгезиниң» отоларинголог эмчизи;
Намдак А.К. — Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чери «Стоматология поликлиниказының» диш эмчизи;
Ондар А.Ч. — Тыва Республикада ИХЯ-ның полицияның бүрүн эргелиг участок төлээлериниң ажыл-чорудулгазын организаастаар болгаш назы четпээннер херектериниң бөлүүнүң талазы-биле килдис даргазы;
Ондар О.В. — Тыва Республиканың Кадык камгалал сайыдының оралакчызы;
Соян О.Н. — Тыва Республиканың өөредилге сайыдының оралакчызы;
Хвостов Д.М. — Кызыл хоорайда хамаатыларны керээ-биле (3-кү разрядтың) шериг албанынга шилиир пунктунуң (тестирование биле шериг-профессионал угланыышкын талазы-биле) офицери;
Херел А.Н. — ТР-ниң ИХЯ-ның Полицияның участок төлээлериниң килдизи болгаш назы четпээннер херектериниң талазы-биле килдис даргазының оралакчызы;
Чокпек А.К. — Тыва Республиканың күрүне бюджеттиг кадык камгалал албан чери «Республиканың психиатрия эмнелгезиниң» психиатр эмчизи;
Чымба Ш.А. — Россияның ДОСААФ-тың ТР-де регионалдыг салбырның Кызылдың КТШ-ның даргазы (дугуржулга-биле);
Шивидек А.Ю. — «Аныяк Армия» Бүгү-российжи аныяк-чалыыларның Шериг-патриотчу хей-ниити шимчээшкининиң регионалдыг салбырының штавының даргазы.

Участок соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кежигүннеринге кордакчыларның талазы-биле санал-оналдарны хүлээп ап эгелээниниң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

“Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында” Федералдыг хоойлунуң 27-ги чүүлүнүң 4 болгаш 5.1 пунктуларын удуртулга болдургаш, Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссиязы Кызыл хоорайның дараазындагы участок соңгулда комиссияларынга бадылаар эргелиг кежигүннерни томуйлаары-биле аңаа кордакчылар талазы-биле санал-оналдарны хүлээп эгелээнин дыңнадып тур.

Документилерни бо дыңнадыг парлаттынган соонда 30 хонуктуң дургузунда 9.00-тан 16.00 шакка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 32, 101 дугаарлыг өрээл, тел.3-15-98.

Участок соңгулда комиссияларының кижы саны

№	Участок соңгулда комиссиязының ады	Комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннерниң саны
1	№ 1 Енисейская	9
2	№ 2 Университетская	8
3	№ 3 Ленинградская	9
4	№ 4 Школьная	9
5	№ 5 Магистральная	8
6	№ 6 Малчын	8
7	№ 7 Пролетарская	9
8	№ 8 Молодежная	9
9	№ 9 Мугур	9
10	№ 10 Загородная	9
11	№ 11 Строительная	9
12	№ 12 Ленин	9
13	№ 13 Төп	8
14	№ 14 Чүлдүм	9
15	№ 15 Чеховская	9
16	№ 16 Кочетовская	9
17	№ 17 Учебная	8
18	№ 18 Кожзаводская	8
19	№ 19 Ровенская	8
20	№ 20 Дачная	9
21	№ 21 Геологическая	8

22	№ 22 Кечил-оол	8
23	№ 23 Автодорожная	9
24	№ 24 Медицинская	9
25	№ 25 Бай-Хаакская	8
26	№ 26 Лопсанчап	9
27	№ 27 Горная	8
28	№ 28 Южная	9
29	№ 29 Ангарская	9
30	№ 30 Набережная	9
31	№ 31 Правобережная	9
32	№ 32 Спутник	9
33	№ 36 Пригородная	9

Участок соңгулда комиссияларын хевирлээриниң талазы-биле девискээр соңгулда комиссиязының хуралын 2023 чылдың май 26-да дараазында адреске эрттирери планнаттынган: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 32, 101 дугаарлыг өрээл.

2023 чылдың апрель 6.
Кызыл хоорайның девискээр соңгулда комиссиязы.

Участок соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кежигүннеринге кордакчыларның талазы-биле санал-оналдарны хүлээп ап эгелээниниң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

“Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында” Федералдыг хоойлунуң 27-ги чүүлүнүң 4 болгаш 5.1 пунктуларын удуртулга болдургаш, Барыын-Хемчик кожууннуң дараазындагы участок соңгулда комиссияларынга бадылаар эргелиг кежигүннерни томуйлаары-биле аңаа кордакчылар талазы-биле санал-оналдарны хүлээп эгелээнин дыңнадып тур.

Документилерни бо дыңнадыг парлаттынган соонда 30 хонуктуң дургузунда 9.00-тан 16.00 шакка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Барыын-Хемчик кожуун, Кызыл-Мажалык суур, Чадамба кудумчузу, 24, 38 дугаарлыг өрээл.

Участок соңгулда комиссияларының кижы саны

№	Участок соңгулда комиссиязының ады	Комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннерниң саны
---	------------------------------------	---

1	№ 51 Кызыл-Мажалыктың Мелиораторная	7
2	№ 52 Кызыл-Мажалыктың Төп	9
3	№ 53 Аксы-Барлыктың	7
4	№ 54 Аяңгатының	7
5	№ 55 Барлыктың	7
6	№ 56 Бижиктиг-Хаяның	5
7	№ 57 Актың	7
8	№ 58 Шекпээрниң	7
9	№ 59 Хөнделеңниң	7
10	№ 60 Эрги-Барлыктың	7

Участок соңгулда комиссияларын хевирлээриниң талазы-биле девискээр соңгулда комиссиязының хуралын 2023 чылдың май 26-да дараазында адреске эрттирери планнаттынган: Барыын-Хемчик кожуун, Кызыл-Мажалык суур, Чадамба кудумчузу, 24, 38 дугаарлыг өрээл.

2023 чылдың апрель 6.
Барыын-Хемчик кожууннуң девискээр соңгулда комиссиязы.

Участок соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кежигүннеринге кордакчыларның талазы-биле санал-оналдарны хүлээп ап эгелээниниң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

“Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында” Федералдыг хоойлунуң 27-ги чүүлүнүң 4 болгаш 5.1 пунктуларын удуртулга болдургаш, Чөөн-Хемчик кожууннуң девискээр соңгулда комиссиязы Чөөн-Хемчик кожууннуң дараазындагы участок соңгулда комиссияларынга бадылаар эргелиг кежигүннерни томуйлаары-биле аңаа кордакчылар талазы-биле санал-оналдарны хүлээп эгелээнин дыңнадып тур.

Документилерни бо дыңнадыг парлаттынган соонда 30 хонуктуң дургузунда 9.00-тан 16.00 шакка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Чөөн-Хемчик кожуун, Чадаана хоорай, Ленин кудумчузу, 42, 209 дугаарлыг өрээл, айтырыг тургустунуп келгенде тел. 8-394-34-21377.

(Уланчызы 8–10-гу арыннардa).

№	Участок соңгулда комиссиязының ады	Комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннерниң саны
1	№ 61 Чадаананың Төп	9
2	№ 62 Чадаананың Соңгу	9
3	№ 63 Чадаананың Мерген-Херел	9
4	№ 64 Чадаананың Чөөн	9
5	№ 65 Баян-Таланың	7
6	№ 66 Иймениң	7
7	№ 67 Теве-Хаяның	7
8	№ 68 Хайыраканның	7
9	№ 69 Хөндергейниң	7
10	№ 70 Хорум-Дагның	7
11	№ 71 Чадаананың	7
12	№ 72 Чыраа-Бажының	7
13	№ 73 Чыргакының	7
14	№ 74 Шеминиң	7
15	№ 75 Элдиг-Хемниң	5

Участок соңгулда комиссияларын хевирлээриниң талазы-биле девискээр соңгулда комиссиязының хуралын 2023 чылдың май 26-да дараазында адреске эрттирери планнаттыңан: Чөөн-Хемчик кожуун, Чадаана хоорай, Ленин кудумчузу, 42, 209 дугаарлыг өрээл, айтырыг тургустунуп келгенде тел. 8-394-34-21377.

2023 чылдың апрель 6.

Чөөн-Хемчик кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы.

Участок соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кежигүннеринге кордакчыларның талазы-биле санал-оналдарны хүлээп ап эгелээниниң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

“Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында” Федералдыг хоойлунуң 27-ги чүүлүнүң 4 болгаш 5.1 пункттарын удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Каа-Хем кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы Каа-Хем кожууннун дараазындагы участок соңгулда комиссияларынга бадылаар эргелиг кежигүннерни томуйлаары-биле аңаа кордакчылар талазы-биле санал-оналдарны хүлээп эгелээнин дыңнадып тур.

Документилерни бо дыңнадыг парлаттыңан соонда 30 хонуктуң дургузунда 9.00-тан 16.00 шакка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Тыва Республика, Каа-Хем кожуун, Сарыг-Сеп суур, Енисейская кудумчузу, 143, 210 дугаарлыг өрээл, айтырыг тургустунуп келгенде тел.: 8-39432-22-623.

Участок соңгулда комиссияларының кижиги саны

№	Участок соңгулда комиссиязының ады	Комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннерниң саны
1	№ 76 Суг-Бажының	7
2	№ 77 Бүрен-Хемниң	7
3	№ 78 Кундустугнуң	7
4	№ 79 Бояровканың	7
5	№ 80 Көк-Хаактың	5
6	№ 81 Сарыг-Септиң Барыын	9
7	№ 82 Сарыг-Септиң Чөөн	9
8	№ 83 Дерзиг-Аксының	7
9	№ 84 Бүрен-Аксының	7
10	№ 85 Авыйганның	5
11	№ 86 Сизимниң	7
12	№ 87 Эржейниң	5
13	№ 88 Бүрен-Бай-Хаактың	7
14	№ 89 Ильинканың	7

Участок соңгулда комиссияларын хевирлээриниң талазы-биле девискээр соңгулда комиссиязының хуралын 2023 чылдың май 26-да дараазында адреске эрттирери планнаттыңан: 668400, Тыва Республика, Каа-Хем кожуун, Сарыг-Сеп суур, Енисейская кудумчузу, 143, 210 дугаарлыг өрээл.

2023 чылдың апрель 6.

Каа-Хем кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы.

Участок соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кежигүннеринге кордакчыларның талазы-биле санал-оналдарны хүлээп ап эгелээниниң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

“Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында” Федералдыг хоойлунуң 27-ги чүүлүнүң 4 болгаш 5.1 пункттарын удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Кызыл кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы Кызыл кожууннун дараазындагы участок соңгулда

комиссияларынга бадылаар эргелиг кежигүннерни томуйлаары-биле аңаа кордакчылар талазы-биле санал-оналдарны хүлээп эгелээнин дыңнадып тур.

Документилерни бо дыңнадыг парлаттыңан соонда 30 хонуктуң дургузунда 9.00-тан 16.00 шакка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Тыва Республика, Кызыл кожуун, Каа-Хем суур, Таежная кудумчузу, 20, 214 дугаарлыг өрээл, тел.: 8-394 22- 9-12-10, 9-10-18

Участок соңгулда комиссияларының кижиги саны

№	Участок соңгулда комиссиязының ады	Комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннерниң саны
1	№ 90 Каа-Хемниң – Барыын	9
2	№ 91 Каа-Хемниң – Төп	9
3	№ 92 Каа-Хемниң – Чөөн	9
4	№ 93 Каа-Хемниң – Школьная	9
5	№ 95 Кара-Хаактың	7
6	№ 96 Чербиниң	7
7	№ 97 Баян-Колдуң	7
8	№ 98 Терлиг-Хаяның	5
9	№ 99 Кур-Черниң	7
10	№ 100 Шамбалыгның	5
11	№ 101 Сукпактың – Төп	9
12	№ 102 Сукпактың – Школьная	7
13	№ 103 Ээрбектиң	7
14	№ 104 Элегес-Аксының	7

Участок соңгулда комиссияларын хевирлээриниң талазы-биле девискээр соңгулда комиссиязының хуралын 2023 чылдың май 26-да дараазында адреске эрттирери планнаттыңан: Тыва Республика, Кызыл кожуун, Каа-Хем суур, Таежная кудумчузу, 20, 214 дугаарлыг өрээл.

2023 чылдың апрель 6.

Кызыл кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы.

Участок соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кежигүннеринге кордакчыларның талазы-биле санал-оналдарны хүлээп ап эгелээниниң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

“Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында” Федералдыг хоойлунуң 27-ги чүүлүнүң 4 болгаш 5.1 пункттарын удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Мөңгүн-Тайга кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы Мөңгүн-Тайга кожууннун дараазындагы участок соңгулда комиссияларынга бадылаар эргелиг кежигүннерни томуйлаары-биле аңаа кордакчылар талазы-биле санал-оналдарны хүлээп эгелээнин дыңнадып тур.

Документилерни бо дыңнадыг парлаттыңан соонда 30 хонуктуң дургузунда 9.00-тан 16.00 шакка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Тыва Республика, Мөңгүн-Тайга кожуун, Мугур-Аксы суур, Саны-Шири кудумчузу, 42.

Участок соңгулда комиссияларының кижиги саны

№	Участок соңгулда комиссиязының ады	Комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннерниң саны
1	№106 Мугур-Аксының – Чөөн	9
2	№107 Мугур-Аксының – Барыын	9
3	№108 Кызыл-Хаяның	7

Участок соңгулда комиссияларын хевирлээриниң талазы-биле девискээр соңгулда комиссиязының хуралын 2023 чылдың май 26-да дараазында адреске эрттирери планнаттыңан: Тыва Республика, Мөңгүн-Тайга кожуун, Мугур-Аксы суур, Саны-Шири кудумчузу, 42.

2023 чылдың апрель 6.

Мөңгүн-Тайга кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы.

Участок соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кежигүннеринге кордакчыларның талазы-биле санал-оналдарны хүлээп ап эгелээниниң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

“Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында” Федералдыг хоойлунуң 27-ги чүүлүнүң 4 болгаш 5.1 пункттарын удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Өвүр кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы Өвүр кожууннун дараазындагы участок соңгулда комиссияларынга бадылаар эргелиг кежигүннерни томуйлаары-биле аңаа кордакчылар талазы-биле санал-оналдарны хүлээп эгелээнин дыңнадып тур.

Документилерни бо дыңнадыг парлаттыңан соонда 30 хонуктуң дургузунда 9.00-тан 16.00 шакка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Тыва Республика, Өвүр кожуун, Хандагайты суур, Ленин кудумчузу, 2.

Участок соңгулда комиссияларының кижиги саны

№	Участок соңгулда комиссиязының ады	Комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннерниң саны
1	№ 109 Сарыг-Хөлдүң	5
2	№ 110 Чаа-Суурнуң	5
3	№ 111 Дус-Дагның	5
4	№ 112 Хандагайтының	7
5	№ 113 Солчурнуң	5
6	№ 114 Саглының	5

Участок соңгулда комиссияларын хевирлээриниң талазы-биле девискээр соңгулда комиссиязының хуралын 2023 чылдың май 26-да дараазында адреске эрттирери планнаттыңан: Тыва Республика, Өвүр кожуун, Хандагайты суур, Ленин кудумчузу, 2.

2023 чылдың апрель 6.

Өвүр кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы.

Участок соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кежигүннеринге кордакчыларның талазы-биле санал-оналдарны хүлээп ап эгелээниниң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

“Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында” Федералдыг хоойлунуң 27-ги чүүлүнүң 4 болгаш 5.1 пункттарын удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Бии-Хем кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы Бии-Хем кожууннун дараазындагы участок соңгулда комиссияларынга бадылаар эргелиг кежигүннерни томуйлаары-биле аңаа кордакчылар талазы-биле санал-оналдарны хүлээп эгелээнин дыңнадып тур.

Документилерни бо дыңнадыг парлаттыңан соонда 30 хонуктуң дургузунда 9.00-тан 16.00 шакка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Тыва Республика, Бии-Хем кожуун, Туран хоорай, Кочетов кудумчузу, 11, 28 дугаарлыг өрээл.

Участок соңгулда комиссияларының кижиги саны

№	Участок соңгулда комиссиязының ады	Комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннерниң саны
1	№ 115 Туранның - Эмнелге	7
2	№ 116 Туранның - Соңгу	7
3	№ 117 Туранның - Барыын	7
4	№ 118 Туранның – Төп	7
5	№ 119 Найыралдың	5
6	№ 120 Аржаанның	7
7	№ 121 Тарлагның	5
8	№ 122 Хадыңның	5
9	№ 123 Өөктүң	7
10	№ 124 Сөөштүң	5
11	№ 125 Сесерлигниң	7
12	№ 126 Хүттүң	5
13	№ 127 Шивилигниң	5

Участок соңгулда комиссияларын хевирлээриниң талазы-биле девискээр соңгулда комиссиязының хуралын 2023 чылдың май 26-да дараазында адреске эрттирери планнаттыңан: Тыва Республика, Бии-Хем кожуун, Туран хоорай, Кочетов кудумчузу, 11, 28 дугаарлыг өрээл.

2023 чылдың апрель 6.

Бии-Хем кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы.

Участок соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кежигүннеринге кордакчыларның талазы-биле санал-оналдарны хүлээп ап эгелээниниң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

“Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында” Федералдыг хоойлунуң 27-ги чүүлүнүң 4 болгаш 5.1 пункттарын удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Сүт-Хөл кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы Сүт-Хөл кожууннун дараазындагы участок соңгулда комиссияларынга бадылаар эргелиг кежигүннерни томуйлаары-биле аңаа кордакчылар талазы-биле санал-оналдарны хүлээп эгелээнин дыңнадып тур.

Документилерни бо дыңнадыг парлаттыңан соонда 30 хонуктуң дургузунда 9.00-тан 16.00 шакка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Тыва Республика, Сүт-Хөл кожуун, Суг-Аксы суур, Бүрбү кудумчузу, 16.

Участок соңгулда комиссияларының кижиги саны

№	Участок соңгулда комиссиязының ады	Комиссияның бадылаар эргелиг кежигүннерниң саны
1	№ 128 Алдан-Маадырның	7
2	№ 129 Ак-Даштың	6
3	№ 130 Бора-Тайганың	6

4	№ 131 Суг-Аксының	9
5	№ 132 Кара-Чырааның	7
6	№ 133 Кызыл-Тайганың	7
7	№ 134 Ишкинниң	7

Участок соңгулда комиссияларын хевирлээриниң талазы-биле девискээр соңгулда комиссиязының хуралын 2023 чылдың май 26-да дараазында адреске эрттирери планнаттыңан: Тыва Республика, Сүт-Хөл кожуун, Суг-Аксы суур, Бүрбү кудумчузу, 16.

2023 чылдың апрель 6.

Сүт-Хөл кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы.

Участок соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кижигүннеринге кордакчыларның талазы-биле санал-оналдарны хүлээп ап эгелээниниң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

“Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында” Федералдыг хоойлунуң 27-ги чүүлүнүң 4 болгаш 5.1 пунктуларын удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Таңды кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы Таңды кожууннун дараазындагы участок соңгулда комиссияларынга бадылаар эргелиг кижигүннерни томуйлаары-биле аңаа кордакчылар талазы-биле санал-оналдарны хүлээп эгелээнин дыңнадып тур.

Документилерни бо дыңнадыг парлаттыңан соонда 30 хонуктуң дургузунда 9.00-тан 16.00 шакка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Тыва Республика, Таңды кожуун, Бай-Хаак суур, Оюн Данчай кудумчузу, 45, 9 дугаарлыг өрээл.

Участок соңгулда комиссияларының кижиги саны

№	Участок соңгулда комиссиязының ады	Комиссияның ба-дылаар эргелиг кижигүннерниң саны
1	№ 135 Бай-Хаактың	9
2	№ 136 Дүргенниң	9
3	№ 137 Сосновканың	7
4	№ 138 Хадың-Аксының	3
5	№ 139 Балгазынның	9
6	№ 140 Кызыл-Арыгның	5
7	№ 141 Сойнуң	3
8	№ 142 Арыг-Бажының	5
9	№ 143 Межегейниң	7
10	№ 144 Успенканың	5
11	№ 145 Кочетовтуң	7

Участок соңгулда комиссияларын хевирлээриниң талазы-биле девискээр соңгулда комиссиязының хуралын 2023 чылдың май 26-да дараазында адреске эрттирери планнаттыңан: Тыва Республика, Таңды кожуун, Бай-Хаак суур, Оюн Данчай кудумчузу, 45, 9 дугаарлыг өрээл.

2023 чылдың апрель 6.

Таңды кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы.

Участок соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кижигүннеринге кордакчыларның талазы-биле санал-оналдарны хүлээп ап эгелээниниң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

“Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында” Федералдыг хоойлунуң 27-ги чүүлүнүң 4 болгаш 5.1 пунктуларын удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Тере-Хөл кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы Тере-Хөл кожууннун дараазындагы участок соңгулда комиссияларынга бадылаар эргелиг кижигүннерни томуйлаары-биле аңаа кордакчылар талазы-биле санал-оналдарны хүлээп эгелээнин дыңнадып тур.

Документилерни бо дыңнадыг парлаттыңан соонда 30 хонуктуң дургузунда 9.00-тан 16.00 шакка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Тыва Республика, Тере-Хөл кожуун, Кунгуртуг суур, Комсомольская кудумчузу, 62.

Участок соңгулда комиссияларының кижиги саны

Участок соңгулда комиссиязының ады	Комиссияның бадылаар эргелиг кижигүннерниң саны
№ 146 Таежная	5
№ 147 Поселковая	5

Участок соңгулда комиссияларын хевирлээриниң талазы-биле девискээр соңгулда комиссиязының хуралын 2023 чылдың май 26-да дараазында адреске эрттирери планнаттыңан: Тыва Республика, Тере-Хөл кожуун, Кунгуртуг суур, Комсомольская кудумчузу, 62.

2023 чылдың апрель 6.

Тере-Хөл кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы.

Участок соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кижигүннеринге кордакчыларның талазы-биле санал-оналдарны хүлээп ап эгелээниниң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

“Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында” Федералдыг хоойлунуң 27-ги чүүлүнүң 4 болгаш 5.1 пунктуларын удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Тес-Хем кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы Тес-Хем кожууннун дараазындагы участок соңгулда комиссияларынга бадылаар эргелиг кижигүннерни томуйлаары-биле аңаа кордакчылар талазы-биле санал-оналдарны хүлээп эгелээнин дыңнадып тур.

Документилерни бо дыңнадыг парлаттыңан соонда 30 хонуктуң дургузунда 9.00-тан 16.00 шакка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Тыва Республика, Тес-Хем кожуун, Самагалдай суур, А.Ч. Кунаа кудумчузу, 58, 107 дугаарлыг өрээл.

Участок соңгулда комиссияларының кижиги саны

№	Участок соңгулда комиссиязының ады	Комиссияның ба-дылаар эргелиг кижигүннерниң саны
1	№148 Самагалдайның	9
2	№149 Чыргалаңдының	7
3	№150 Берт-Дагның	7
4	№151 Шуурмактың	5
5	№152 Ү-Шынааның	5
6	№153 О-Шынааның	7
7	№154 Кызыл-Чырааның	7

Участок соңгулда комиссияларын хевирлээриниң талазы-биле девискээр соңгулда комиссиязының хуралын 2023 чылдың май 26-да дараазында адреске эрттирери планнаттыңан: Тыва Республика, Тес-Хем кожуун, Самагалдай суур, А.Ч. Куңаа кудумчузу, 58.

2023 чылдың апрель 6.

Тес-Хем кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы.

Участок соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кижигүннеринге кордакчыларның талазы-биле санал-оналдарны хүлээп ап эгелээниниң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

“Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында” Федералдыг хоойлунуң 27-ги чүүлүнүң 4 болгаш 5.1 пунктуларын удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Тожу кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы Тожу кожууннун дараазындагы участок соңгулда комиссияларынга бадылаар эргелиг кижигүннерни томуйлаары-биле аңаа кордакчылар талазы-биле санал-оналдарны хүлээп эгелээнин дыңнадып тур.

Документилерни бо дыңнадыг парлаттыңан соонда 30 хонуктуң дургузунда 9.00-тан 16.00 шакка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Тыва Республика, Тожу кожуун, Тоора-Хем суур, Октябрьская кудумчузу, 20, 5 дугаарлыг өрээл., тел. 8-394-521447.

Участок соңгулда комиссияларының кижиги саны

№	Участок соңгулда комиссиязының ады	Комиссияның бадылаар эргелиг кижигүннерниң саны
1	№ 155 Тоора-Хемниң	9
2	№ 156 Салдамның	7
3	№ 157 Азастың	8
4	№ 158 Ийниң	8
5	№ 159 Ырбанның	7
6	№ 160 Сыстыг-Хемниң	6

Участок соңгулда комиссияларын хевирлээриниң талазы-биле девискээр соңгулда комиссиязының хуралын 2023 чылдың май 26-да дараазында адреске эрттирери планнаттыңан: Тыва Республика, Тожу кожуун, Тоора-Хем суур, Октябрьская кудумчузу, 20.

2023 чылдың апрель 6.

Тожу кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы.

Участок соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кижигүннеринге кордакчыларның талазы-биле санал-оналдарны хүлээп ап эгелээниниң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

“Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында” Федералдыг хоойлунуң 27-ги чүүлүнүң 4 болгаш 5.1 пунктуларын удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Улуг-Хем кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы Улуг-Хем кожууннун дараазындагы участок соңгулда комиссияларынга бадылаар эргелиг кижигүннерни томуйлаары-биле аңаа кордакчылар талазы-биле

санал-оналдарны хүлээп эгелээнин дыңнадып тур.

Документилерни бо дыңнадыг парлаттыңан соонда 30 хонуктуң дургузунда 9.00-тан 16.00 шакка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Тыва Республика, Улуг-Хем кожуун, Шагаан-Арыг хоорай, Октябрьская кудумчузу, 1, 210 дугаарлыг өрээл.

Участок соңгулда комиссияларының кижиги саны

№	Участок соңгулда комиссиязының ады	Комиссияның бадылаар эргелиг кижигүн-нерниң саны
1	№ 161 Шагаан-Арыгның – Чөөн	9
2	№ 162 Шагаан-Арыгның – Төп	9
3	№ 163 Шагаан-Арыгның – Барыын	9
4	№ 164 Шагаан-Арыгның – Мурнуу	9
5	№ 165 Арыг-Бажының	7
6	№ 166 Хайыраканның	9
7	№ 167 Ийи-Талдың	7
8	№ 168 Чаатының	7
9	№ 169 Торгалыгның	7
10	№ 170 Эйлиг-Хемниң	7
11	№ 171 Арыг-Үзүүнүң	7
12	№ 172 Арысканның	7
13	№ 173 Иштии-Хемниң	7

Участок соңгулда комиссияларын хевирлээриниң талазы-биле девискээр соңгулда комиссиязының хуралын 2023 чылдың май 26-да дараазында адреске эрттирери планнаттыңан: Тыва Республика, Улуг-Хем кожуун, Шагаан-Арыг хоорай, Октябрьская кудумчузу, 1,

2023 чылдың апрель 6.

Улуг-Хем кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы.

Участок соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кижигүннеринге кордакчыларның талазы-биле санал-оналдарны хүлээп ап эгелээниниң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

“Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында” Федералдыг хоойлунуң 27-ги чүүлүнүң 4 болгаш 5.1 пунктуларын удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Чаа-Хөл кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы Чаа-Хөл кожууннун дараазындагы участок соңгулда комиссияларынга бадылаар эргелиг кижигүннерни томуйлаары-биле аңаа кордакчылар талазы-биле санал-оналдарны хүлээп эгелээнин дыңнадып тур.

Документилерни бо дыңнадыг парлаттыңан соонда 30 хонуктуң дургузунда 9.00-тан 16.00 шакка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Тыва Республика, Чаа-Хөл кожуун, Чаа-Хөл суур, Ленин кудумчузу, 8, 27 дугаарлыг өрээл.

Участок соңгулда комиссияларының кижиги саны

№	Участок соңгулда комиссиязының ады	Комиссияның бадылаар эргелиг кижигүннерниң саны
1	№ 174 Чаа-Хөлдүң	9
2	№ 175 Кызыл-Дагның	5
3	№ 176 Шаңчының	5
4	№ 177 Ак-Туругнуң	5

Соңгулда комиссияларын хевирлээриниң талазы-биле девискээр соңгулда комиссиязының хуралын 2023 чылдың май 26-да дараазында адреске эрттирери планнаттыңан: Тыва Республика, Чаа-Хөл кожуун, Чаа-Хөл суур, Ленин кудумчузу, 8, 27 дугаарлыг өрээл.

2023 чылдың апрель 6.

Чаа-Хөл кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы.

Участок соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кижигүннеринге кордакчыларның талазы-биле санал-оналдарны хүлээп ап эгелээниниң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

“Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында” Федералдыг хоойлунуң 27-ги чүүлүнүң 4 болгаш 5.1 пунктуларын удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Чеди-Хөл кожууннун девискээр соңгулда комиссиязы Чеди-Хөл кожууннун дараазындагы участок соңгулда комиссияларынга бадылаар эргелиг кижигүннерни томуйлаары-биле аңаа кордакчылар талазы-биле санал-оналдарны хүлээп эгелээнин дыңнадып тур.

Документилерни бо дыңнадыг парлаттыңан соонда 30 хонуктуң дургузунда 9.00-тан 16.00 шакка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Тыва Республика, Чеди-Хөл кожуун, Хову-Аксы суур, Гагарин кудумчузу, 11, 103 дугаарлыг өрээл, айтырыг тургустунуп келгенде тел.: 8-394-52-22253, 8-394-52-22337.

(Төнчүзү. Эгези 7–9-ку арыннарда).

Участок соңгулда комиссияларының кижиги саны		
№	Участок соңгулда комиссиязының ады	Комиссияның бадылаар эргелиг кижигүннерниң саны
1	№ 178 Хову-Аксының	11
2	№ 179 Хендергениң	7
3	№ 180 Элегестиң	7
4	№ 181 Чал-Кежигниң	5
5	№ 182 Сайлыгның	7
6	№ 183 Хөлчүктүң	5

Соңгулда комиссияларын хевирлээриниң талазы-биле девискээр соңгулда комиссиязының хуралын 2023 чылдың май 26-да дараазында адреске эрттирери планнаттыг: Тыва Республика, Чеди-Хөл кожуун, Хову-Аксы суур, Гагарин кудумчузу, 11, 103 дугаарлыг өрээл.

2023 чылдың апрель 6.
Чеди-Хөл кожууннуң девискээр соңгулда комиссиязы.

Участок соңгулда комиссияларының бадылаар эргелиг кижигүннеринге кордакчыларның талазы-биле санал-оналдарны хүлээп ап эгелээниниң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

“Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында” Федералдыг хоойлунуң 27-ги чүүлүнүң 4 болгаш 5.1 пунктуларын удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Эрзин кожууннуң девискээр соңгулда комиссиязы Эрзин кожууннуң дараазындагы участок соңгулда комиссияларынга бадылаар эргелиг кижигүннерни томуйлаары-биле аңаа кордакчылар талазы-биле санал-оналдарны хүлээп эгелээнин дыңнадып тур.

Документилерни бо дыңнадыг парлаттыг соонда 30 хонуктуң дургузунда 9.00-тан 16.00 шакка чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Тыва Республика, Эрзин кожуун, Эрзин суур, Комсомольская кудумчузу, 29, 208 дугаарлыг өрээл., тел. 89232632172.

Участок соңгулда комиссияларының кижиги саны		
№	Участок соңгулда комиссиязының ады	Комиссияның бадылаар эргелиг кижигүннерниң саны
1	№184 Бай-Дагның	7
2	№185 Эрзинниң	9

| **ЧАГААЛАР АРАЗЫНДАН** |

| **ТӨӨГҮ** |

Эрес-маадыр өгбелер

(Төнчүзү. Эгези № 24 “Шындаа”)

ХОЛАҢ-САНАА

Чонда шолла ады ол, шынады Дугур Санаа Түлүш оглу. Ол хып дээн чалыы үезинде Шагаан-Арыг адаанда Даг-Ужунга 1921 чылдың мартта Тывага арткан хөй боо-чеп-сектиг кыдаттарны чылча шапчырынга дорт киришкен маадыр-дыр. Кадыг-дошкун демиселге эрес-дидими-биле ылгалып, шаңнаткан-даа.

Чаа-Хөлге чанып келгеш, ада-иезинге дузалажып, мал өстүржүп эгелээн.

Улузу Эрзин чурттуг чалыы кыс айтырып, Санааны өглөп каан. Каш-даа чыл чурттаанда бол, амыдырал шууда-вайн барган. Кадайын дедир чандырып, улузунга чедирип берген. Ол хөвээр өг-бүлө тутпаан.

Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээнде, Тывага алдын казар бүдүрүлгелерже мобилизацияга Санаа таварышкан. Дөртөн хар ашкан-даа бол, кончуг күш-шыдалдыг болгаш, эки ажилдаан, шаңнаткан-даа. «Хараал» алдын уургайындан чанып келгеш, Минусинск – Хереме – Чаа-Хөл – Шагаан-

Арыг – Баян-Кол – Кызыл аразынга эжиндирип турган пароходтуң Чаа-Хөлде доктаамынга хөй чыл таңныылдаан. Эжинген оолдарны пароходче чоокшуп-латпас, кончуг шириин. Кажан Кызыл – Минусинск аразынга пароход аргыжылгазы соксаанда, Холаң-Санаа Чаа-Хөл суурнуң адаа талазынга бичии саман бажыңга чурттап олурган.

Санаа боду хертеш дуртсынныг, галифе чүвүр, кылагар сапык кедер, эрги кара фурашкалыг, үргүлчү шериг хептиг чоруур ашак.

Дугур Санаа (Холаң-Санаа) амгы үеде Чаа-Хөлдүң Булуң-Теректе чурттап олурар Алексей Монгушевич Комбунуң кырган-авазының кады төрээни. Алексей Комбунуң кырган-ачазы, хелиң сагыл чедир өөрөнгөн улуг лама биле Холаң-Санаа хөлчөк хөөрежир, анаа-даа ооң өөнге бо-ла келир турган.

Холаң-Санаа ынчан чеден харлыг хире назынныг турган боор, мээң ада-иемниң бажыңыга бо-ла келир, ачам-биле хөөрежир, чугаакыр, баштак-хөлгүлү, сергек ашак чүве.

Назылап кырааш, Бай-

Сөөтте кырганнар бажыңыга чурттап тургаш, аңаа чок болган.

Тывалар кыдат шериглерни 1921 чылдың чазын чылча шапканы Шагаан-Арыг чоогунда Даг-Ужу деп черге эрги Чаа-Хөл ортумак школазының башкызы, Чаа-Хөл биле Шагаан-Арыг чоок-кавызының төөгүзүнүң шинчилекчизи Виктор Седипович Кызыл-оол өөреникчилери-биле 1960 чылдарның ийиги чартыында тураскаал кылып, кыдаттар-биле тулчуушкунну баштаан тыва дайынчыларның атсывын сиилбип бижээн. Ол тураскаал ам шуут үрелген, ону эрткен-дүшкен кижилер болгаш үе үрөп каапкан. Ону Белдир-Кежиг чоогунга, улуг автоорук чанынга катап тургузар болза, төрөөн чериниң төөгүзүн билип алырынга салгалдарга эки салдарлыг болур ийик.

ХҮЛБҮЗЕК КЫРГЫС

Хүлбүзек Кыргыстың чугаазы-биле алырга, Даг-Ужунга турган кыдат шериглерниң аъш-чем кылыр поварларының аразынга тыва сөөк кижиги бар болган. Ооң дузазы-биле пөс-биле шып каан пулеметтуң мажызын тывалар бүдүү адырып алган. Ынчангаш кыдат шериглер ону тулчуушкунга ажыглаар

арга чок болганнар.

Кыдат паараңче халдаашкын мурнунда кезек араттар хар-биле хөмдүнгөш, чаштынып чытканнар. Хүлбүзек Кыргыстың буттары сооктан мырыңай үжүүр чыгы чыткан. Даң бажында боолар дааштаашкыны үнери билек, чаштынып чыткан бөлүк араттар паараңче халдап кирипкен.

Хүлбүзек Кыргыс боола-вышаан, дүвүрээзин, алгы-кышкы, өлүм-чидим аразынга маңнап тургаш, бир каас өгже кире халаан. Ында ширээ кырында кечим шай салгаш, кадак-биле ораап каан хола тавак чыткан. Та чүнү бодапканы ол, шайлыг тавакты хойлапкаш үнүп чыдырда, кыдат солдат удур кирип келгеш, боозунуң чыдазы-биле ооң хөрөөнчө шашкан, Хүлбүзек ойда дүжөргө, ону өлүп калган деп бодаан боор оң, кыдат дедир үнүп чоруй барган. Хүлбүзек туруп келгеш, хойнунда шайлыг тавакты уштуп эккээрге, чыда тавакты өткөш, шайга деген. Сөөлүндө ол тавактың ойбак черин дуй дуңзаалап алган, «Мени дириг арттырган таваам-дыр» деп, эдилеп чораанын көргөн ашактар сактып чугаалаар.

/ Дегут ДЕМЧИК, РФ-тиң Журналистер эвилелиниң кижигүнү.

да, чок-ла болза хөй-ниити каттыжышкынның уставынга дүүштүр хөй-ниити каттыжышкынның өмүнээзинден бо айтырыгның талазы-биле хөй-ниити каттыжышкынының ындыг шиитпирни үндүрер эргелиг регионалдыг салбырының бүрүн эргелиг органының (удуртукчу азы өске-даа) шиитпир.

3. Бир эвес кордакчылар талазы-биле санал-оналды регионалдыг салбыр азы хөй-ниити каттыжышкынның өске-даа структурлуг салбыры кирип турар, а хөй-ниити каттыжышкынының уставында ындыг чүүл көрдүнмээн болза, хөй-ниити каттыжышкынының уставынга дүүштүр партияның өске-даа структурлуг салбырынга соңгулда комиссияларының составынче кордакчылар кирирениң талазы-биле санал-оналдарны бээрин төлээлеткен шиитпир.

Соңгулда комиссияларының составынче кордакчылар талазы-биле санал-оналдар кирир өске-даа эрге-хоойлу субъектилеринге

Муниципалдыг тургузугнуң төлээлелге органының, соңгулда комиссиязының эрги (амгы үеде ажылдап турары) составының, соңгукчуларның чурттап, ажылдап, албан хаап, өөренип турар чериниң аайы-биле хуралдың шиитпир.

Оон аңгыда кордакчылар талазы-биле санал-оналдар кирир эрге-хоойлу субъектилери дараазында чүүлдерни кирир:

1. Соңгулда комиссиязының составынче саналдап турар кордакчының 3 х 4 см хемчээлдиг ийи фото-чуруу (азы чок).

2. Соңгулда комиссиязының составынче томуйлаашкынга удурланмайн турарының дугайында Россия Федерациязының хамаатызының бижимел чөпшээрели.

3. Соңгулда комиссиязының составынче саналдаан кордакчының паспорту азы ону солуп турар документиниң хоолгазы.

4. Соңгулда комиссиязының составынче саналдаан кордакчының документизиниң хоолгазы (күш-ажыл дептери азы кол ажылдап турар черинден шынзылга бижик, а кол ажылдап азы албан хаап турар чери чок таварылгада – орулга ап турары кылып-тудуп турар үүлө-херээн бадыткаан, чок болза ажыл чок байдалын шынзыткан (пенсионер, ажыл чок, сургуул болза өөредилге чериниң ады) документиниң хоолгазы.

Хөөкүй тежелерни, тежежини

Теве ажыл-агыйлыг Баян-Колда тежежи малчынны көргөш, коданы улуг-даа болза, чаңгыс-даа мал чиир сиген чок, чаш анай-хураган, бызаа, кулун-даа көзүлбөс болурга, кайгадым. Чаш теже оолдары чиир сигенни хереглээр болбайн канчаар. Хар эрий берген-даа бол, мал ызырар үнүш чок ышкажыл. Эрткен чайын чаашкын чок болганы-биле, кургаг-даа үнүш чок. Коданда каракка көстүр чаңгыс-даа техника, дириг мал-маган чок, кандыг аайлыг кодан боор.

Малчын кижиги хойну ыяапла тудар болза эки. Тевени хой ышкаш каш хонгаш соп чип олурар эвес. Ол кандыг аайлыг чиктиг малчын боор. Иези сиген чивес болза, сүт кайыын келирил. Ол чаш бодаганнарга күрүнө дүрген оът-сиген-биле дуза кадар болза эки-дир. Сиген-биле дузалажырын дилеп тур бис. Апрельде сиген үнүп келбес база кургаг ай-дыр. Майда оът-сиген көстүп кээр.

/ Мария Тюлюш. Шагаан-Арыг хоорай.

8 с **23**
АПРЕЛЯ г. **КЫЗЫЛ** по **АПРЕЛЯ**

ЦИРК ШАПИТО

АРЛЕКИН ШОУ

ЦИРК

КУПОЛ ЦИРКА РАСПОЛОЖЕН
НАПРОТИВ ДОМА БЫТА
УЛ. КОЧЕТОВА, 35

ТЕЛЕФОН ДЛЯ СПРАВОК
8-906-595-80-00

ЦИРК-АРЛЕКИН.РФ

ДЕТИ ДО 3х ЛЕТ БЕСПЛАТНО!

БИЛЕТЫ ОТ 800 РУБ.
В КАССАХ ЦИРКА И
ОНЛАЙН

0+

РЕКЛАМА

Хүндүлүг Кызыл хоорайның чурттакчылары!

«ВОДОКАНАЛ-СЕРВИС» КХН эрткен чылын суггарылга хандырылгазы дээш чыглы берген өрелериңерни төлээриниң дугайында медеглээн. Ону төлевес болза, 2023 чылда суггарылга системазын кожуп бербес дээрзин сагындырып турар.

Харылзажыр телефону:
8-800-200-5351 (150 немээр)

РЕКЛАМА

Объявление

Уважаемые члены общества СНТ-2 (правый берег) 23 апреля 2023 года в 14:00 часов на остановке «Трансформаторная» проводится общее очно-заочное собрание с повесткой:

1. Перевыборы председателя СНТ-2.
2. Выдвижение кандидатов на должность председателя.
3. Разное.

Инициативная группа.

РЕКЛАМА

Магазин тканей «Кокетка»

Большое поступление
национального шёлка!

Шикарный выбор
швейной фурнитуры

г. Кызыл ул. Бухтуева 1
тел. 8-983-593-70-93

РЕКЛАМА

РАСПИСАНИЕ МК

МК ПРОХОДЯТ ПО АДРЕСУ
БУХТУЕВА 1, АТЕЛЬЕ "КОКЕТКА"
ТЕЛЕФОН ДЛЯ ЗАПИСИ 8 923 261 2252
ПИШИТЕ В VIBER, WHATSAPP

22 Апреля с 9:00 до 18:00. Технология пошива платье "Худи"

РЕКЛАМА

Музыкальная передача на канале "Тува 24"
ОТ ВСЕЙ ДУШИ [ХӨГЖҮМНҮГ БАЙЫР]

17:00 - 19:00 17:00 - 19:00 8:00 - 9:00
ВТОРНИК / ЧЕТВЕРГ / СУББОТА

-1 ПЕСНЯ
-6 ФОТО
-до 70 СЛОВ

3500Р

ПО АДРЕСУ:
г. Кызыл, ул. Красноармейская, д.100, каб. 309
tuvamedia@bk.ru
8(394-22)2-18-10 8-923-267-07-49

Стоимость дополнительного слова: 50 руб.,
фото: 150 руб., песни: 700 руб.

РЕКЛАМА

ТЫВА МЕДИАГРУПП

ГАУ РТ «ЦД» Тыва медиагрупп» предлагает большой выбор сувенирной продукции с нанесением логотипа Вашей организации на заказ, а также полиграфические услуги любого уровня сложности в г. Кызыл.

СУВЕНИРЫ

С ВАШИМ ЛОГОТИПОМ

ДИЗАЙН ВИЗИТОК
• Быстро
• Качественно
• Недорого

tuva-media@bk.ru
г. Кызыл, ул. Красноармейская, д. 100, каб. 309
8(394-22) 2-18-10, 8-923-267-0749

РЕКЛАМА

Тыва Республиканың арга-ыяш ажил-агыйының хоочуну, Чадаананың ыяш ажил-агыйының улуг инженер-механигинге ажилдап чораан

Николай Ламаевич МОҢГУШ

үр аарааш, чырык өртемчейден чарлып чорутканы-биле холбаштыр ооң уруу, "Шын" солуннуң хоочун ажилдакчызы Чойганмаа Николаевна Мачыкка солуннуң коллективи ханы кажыдалды илередип, ажыг-шүжүүн кады үлежип тур.

«Чылдың башкызы – 2023»: түңнелдер

Апрель 3-тен 8-ке чедир найысылалга «Россияның чылдың башкызы – 2023» профессионал мергежил мөөрейинин республика чадасы болуп эрткен. Аңаа 175 башкы боттарының профессионал мергежилин шылгап киришкеннер.

Түңнел кезээнге Улусчу чогаадылга бажыңыга башкылар зал долу каас-шиник шыгырт олурупканнар. Оларның арын-шырайында өөрүшкү чайыннаан, сценадан оларны алгап-мактаан ыр-шоор, чылыг-чымчак сөстөр үзүк чокка куттулган. Кижини базар чер чок тергиин улуг байырлал болду.

Каа-Хемниң 2 дугаар школазының 10-гу класының өөреникчизи Ника Монгуш база Кызылдың 15 дугаар лицейинин 10-гу классчызы

Михаил Покоянов мөөрейин бүгү хемчеглеринин допчулалын белеткеп, чараш репортажы сценада улуг экранга көргүскөн.

Ниитизи-биле 9 аңгы номинацияның тиилекчилерин болгаш шаңналдыг черлер алган башкыларын Дээди Хуралдың депутады Аяна Монгуш, өөредилге сайыдының оралакчылары уурук-сууруктап хүндүткел ёзулалын илередип, шаңналдарны тывыскаан.

Шаңнал-мактал ёзулалының эң-не солун кезээ 1 сая рубльге болгаш «Чылдың башкызы – 2023» деп хүндүлүг атка Хову-Аксы школазының англи дыл башкызы Алдын-кыс Куулар төлөптүг болган. А 500 муң рубльге болгаш «Чылдың кижизидикчизи – 2023» деп бедик чедиишкинге Кызылдың 3 дугаар уруглар садының

логопеди Татьяна Галкина тергидээн.

– Мөөрейге киржири меңээ солун болду. Сөөлгү арткан 5 киржикчи – шупту тергииннеринин тергииннери, олар – тиилелгеге төлөптүг башкылар. Кымның тиилеп үнерин кайывыс-даа билбес турдувус. Тиилекчи деп шаңналды хүлээп алыры меңээ берге болду. Чүге дизе башкылар шупту шыырак, кижини бүрүзү дээди шаңналга төлөптүг. Мурнумда – Россия. Шаңнал кылдыр алган акшам-биле Тываны Россияга чогуур деңнелге төлээлээр дээш, эки белеткенир сорулгалыг мен. Мени тиилекчи кылдыр шилип алган шийткелчилеринин бүзүрелин ышкынмас дээш бүгү күжүм-биле кызып киржир ужурлуг мен – деп, Чылдың кижизидикчизи болган Татьяна Галкина чугаалады.

Чылдың башкызының шаңналын тыпсып тура, Тываның Чазак Даргазы Владислав Ховалыг Башкының болгаш дагыныкчының чылында башкыларның салым-чаянын болгаш күш-ажылын үнелээр сорулга-биле мөөрейинин эрге-байдалын бедиткен дугайын дыңнаткан. Мөөрейинин төөгүзүндө 1 сая рубль-биле тиилекчини шаңнап турар бир дугаар таварылга дээрзин ол демдеглээн. Тиилекчилерге болгаш шаңналдыг черлерге төлөптүг болган башкыларга Владислав Ховалыг байыр чедирип, чедиишкиннерини күзээн.

Аныяк башкы номинациязынга Кызылдың 8 дугаар школазының физика башкызы Сайзана Алдын-оол, төрөөн, ооң иштинде орус, дыл башкыларының бүгү Россия чергелиг мастер-казынының

тергиининге Мугур-Аксының 1 дугаар школазының эге класстар башкызы Хураганмай Шыдыраа, Чылдың директорунга Сарыг-Септин 1 дугаар школазының удуртукчузу Марина Радченко, Чылдың тергиин эр башкызынга Тоора-Хем школазының ОБЖ башкызы Херел Монгуш, психолог башкы мөөрейинге «Сайзырал» төвүнүн психолог башкызы Ульяна Монгуш, «Кижини кижизидери» мөөрейинге Шагаан-Арыгның 1 дугаар школазының немелде өөредилге башкызы Саяна Тарый, Чылдың мастеринге Тываның көдээ ажыл-агый техникумунун тускай эртемнер башкызы Людмила Кучковская төлөптүг болганнар.

Номинацияларның тергииннери Тываның өмүнээзинден Россия мөөрейинге күзүн киржир.

Капитал септелге – 2023: Шагаан-Арыг

Улуг-Хем кожуунун Шагаан-Арыг хоорайының гимназиясы 2022–2023 өөредилге чылында «Школаларның чаартылгазы» деп федералдыг программа-биле капиталдыг септелге чорудар школаларның санынче кирген. «Планета» КХН септелге ажылдарын апрель 1-ден август 1-ге чедир доозар. Ук организация эрткен чылын Кара-Хаак суурнунуң школа-

зын бүрүнү-биле шынарлыг септээн.

Школаның таваандан дээвиинге чедир шуптузун бүрүнү-биле солуур. Одалга системазы, чырык, изиг-соок суг, канализация болгаш агаар үнер система ажылы, өрт медээлээринин дериг-херексели, видеохайгаарал салыры дээш оон-даа өске

чаартылга ажылдарын чорудары. Ол ышкыш электромонтаж, штукатур, шывар болгаш шеверлээр ажылдарны база чорудар.

Хүлээнип алган организация ажылдарын баш бурунгаар март 30-де эгелээн. Бо хүнде гимназияда монтаж болгаш чаа пластик соңгалар салыр ажылдар чоруп турар.

Септелге үезинде гимназияның эге класстар өөреникчилери – Шагаан-Арыгның 2 дугаар школазын-

да, ортумаа 5–8-ки класстар – хоорайның 1 дугаар школазында, 9–11-ги класстар – 2 дугаар школаның өөредилге болгаш консультация төвүндө өөренип турар.

Кичээлдер бадылаан чурум ёзугаар ийи ээлчегде болуп турар. Эге школа өөреникчилерин 2 дугаар школада изиг чем-биле хандырып, баш удур бадылаан шак чуруму ёзугаар оларны школа автобузу-биле чедирип турар.

/ Арынны Алиса ДОНГАК белеткээн.

ШЫН

ТУРГУЗУКЧУЗУ:

"Тыва медиатрупп" ПБ
ТР-ниң КАА

Кол редакторнун хүлээлгезин
күүседип турар С.Н. МОНГУШ.

Редакцияның болгаш
үндүрүкчүнүн адрези:
667000. Тыва Республика
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100,
каб. 29, 32

РЕДАКЦИЯНЫҢ
ТЕЛЕФОННАРЫ:

Редактор — 2-01-35.
Чарлал килдизи — 2-18-10
Солун чыскаакчылары:
А. К. Ооржак — 2-17-94
Корректор: Ч. Н. Мачык,
А. А. Лагбы — 2-17-94

Харылзаа, информация технологи-
ялары болгаш массалыг коммуни-
кациялар адырынга хайгаарал та-
лазы-биле федералдыг албанның
Тыва Республика талазы-биле
эргелели «Шын» солунну
18.10.2022 чылда бүртүккөн.
Херчилелдин дугаары —
ПИ № ТУ 24-01214

Солунну «Тываполиграф» КХН-ге
парлаан.
(Индекс: 667000. Тыва Республика,
Кызыл, Щетинкин болгаш Кравчен-
ко, 1).

Солунда парлаттынган материал-
дарның авторларының бодал-
дары редакцияның туружу-биле
дүүшпейн барып болур. Айыт-
тынган саннары болгаш өске-даа
фактылары, дыңнадылары дээш
авторлар боттары харыылаар.
Чагыдылга индекиси:
хуу кижилерге — П6855,
организацияларга — П6860

Солун неделяда ийи катап үнер
(среда, суббота).

Номерни парлалгаже дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 18.00.
Солун келбейн барганда, 2-11-52
телефонче долгаар.

Солуннун сайтызы:
shyn.ru

Электроннуг почтазы:
shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

Тираж
3046 кезек

2023 ЧЫЛДА «ШЫН»
СОЛУННУҢ ЧАГЫДЫЛГАЗЫ:
ПОЧТА ДАМЧЫШТЫР —
1282,9 рубль.

БИР ЭВЕС РЕДАКЦИЯДАН
ЧАГЫДАР БОЛЗА,
ЧАРТЫК ЧЫЛДА — 864 рубль.
Тел.: 8(39422)2-18-10